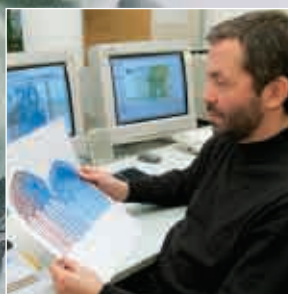

EUROOPA KESKPANK

EUROSÜSTEEM

EURO
PANGATÄHTEDE
JA MÜNTIDE
LÜHIAJALUGU

EURO
SAAMISLUGU

EURO SAAMISLUGU

**EURO PANGATÄHTEDE JA
MÜNTIDE LÜHIAJALUGU**

EESSÕNA	7	3. PEATÜKK	
		TOOTMINE	35
1. PEATÜKK		Näidispangatähtede trükkimine	36
KÜMME AASTAT		Näidispangatähed	36
ETTEVALMISTUSI	9	Trükiplaatide valmistamine	37
Euro pangatähtede ja müntide emiteerimine	10	Prooviseeria tootmine	38
Vääringu nimetus ja euro sümbol	10	Kvaliteedijuhtimise süsteemi loomine	40
Nimiväärtuste kindlaksmääramine	12	Toorainetarnijatega seotud õigus- ja turvaküsimused	41
Uue vääringu ringlusse laskmise ajastamine	12	Paberi valmistamine	42
		Trükkimine	44
2. PEATÜKK		Euro pangatähtede suuretiraažilise tootmise korraldamine	48
KUJUNDUS	17		
Pangatähtede kujunduses kasutatud teema valimine	18		
Kasutajasõbralike pangatähtede loomine	22		
Konkursitööde hindamine	22		
Avaliku arvamuse uuring ja lõplik otsus	24		
Euromüntide kujundamine	28		
Lõpliku kujunduse viimistlemine	30		
Euro pangatähtede kujunduskonkursi nõuded	32		
Lisa: Väljavõtte euro pangatähtede kujunduskonkursi nõuetest	33		

4. PEATÜKK

ÜLEMINEK ÜHISRAHALE

Euro pangatähtede nõudluse hindamine	51
Pangatähtede ringlus ja varud	52
Pangatähtede varude haldamine üleminekuetapis	54
Pangatähtede ja müntide eeljaotus	55
Eeljaotus ja täiendav eeljaotus	56
Jaemüüjate abistamine ühisrahale üleminekul	59
Euro sularaha ringluse laskmine	60
Riikide vääringute pangatähtede ja müntide ringlusest kõrvaldamine	62
Sularahaautomaatide ja sularahaga töötavate automaatide kohandamine	64
Liikmesriikide pangatähtede vahetamine nimiväärtuse järgi	66

5. PEATÜKK

TEAVITUSTÖÖ

Üldsuse ettevalmistamine euro sularaha kasutuselevõtuks	69
Euro 2002 teabekampaania	70

Partnerlusprogramm	73
Teavitustöö liikmesriikides	74
Teabekampaaniat käsitlevad uuringud	76
Teabekampaania koduleht	78
Avalikud ja pressisuhted	79
Massimeedia kampaania	80

6. PEATÜKK

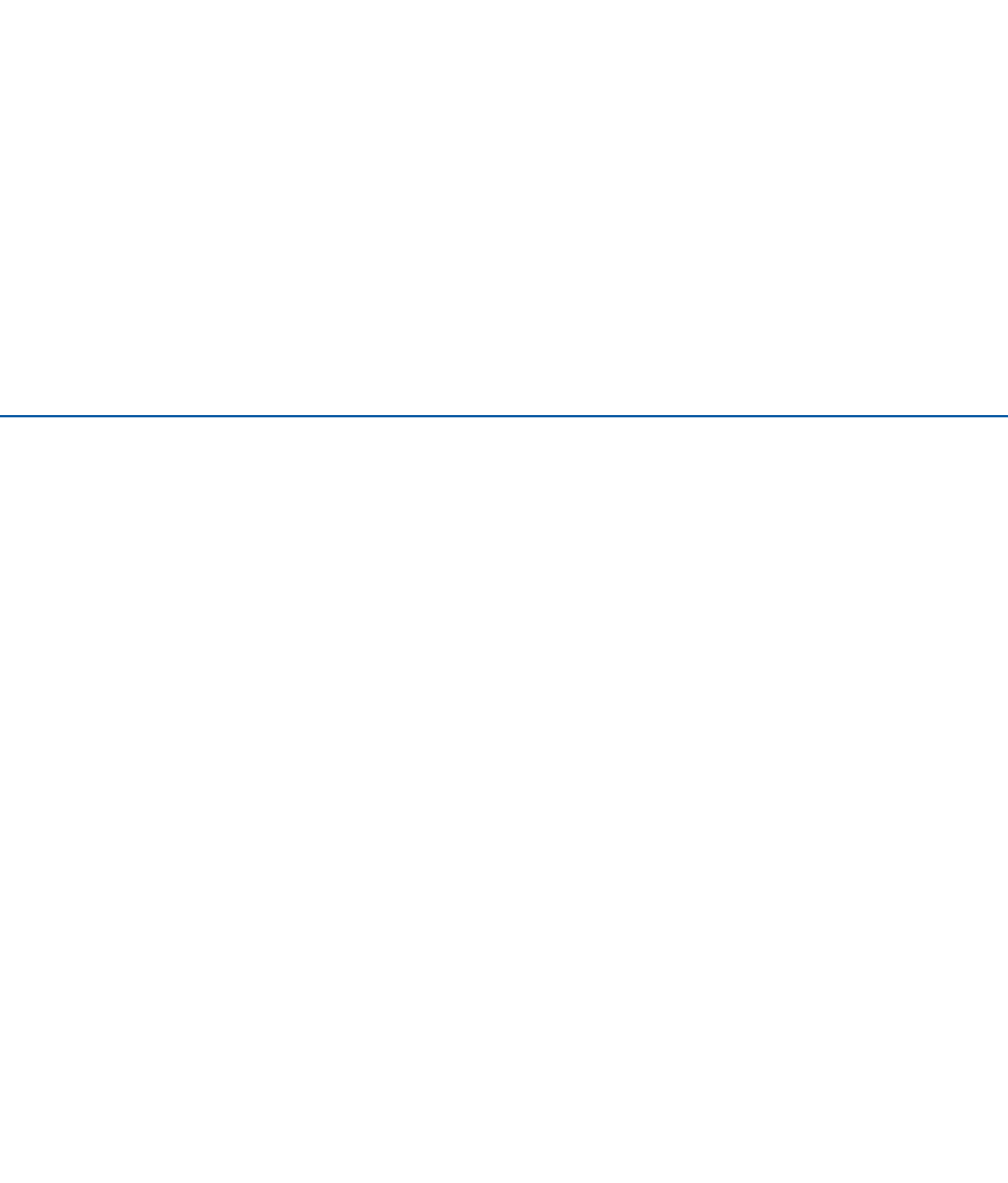
EURO PANGATÄHTEDE TURVAELEMENDID

Katsu	83
Vaata	84
Kalluta	85
Kontrolli ultraviolettlambiga	86
Kontrolli suurendusklaasi abil	87
Kas teadsid, et...	87

7. PEATÜKK

PRAEGUNE JA EDASINE ARENG

89

**EURO
SAAMISLUGU**

EESSÕNA

Euroopa ühisraha euro loodi 1. jaanuaril 1999, kuid sellele järgneva kolme aasta jooksul oli tegemist vaid „virtuaalrahaga”, mida kasutasid peamiselt pangad ja finantsturud. Enamiku jaoks sai eurost tegelikkuses eksisteeriv vääring alles 2002. aasta 1. jaanuaril, mil lasti ringlusse euro pangatähed ja mündid. Nüüdseks kasutab eurot Euroopas üle 300 miljoni inimese.

Nii nagu euro kui vääringu kasutuselevõtt, kujutas ka uue sularaha käibeleaskmine kaheteistkümnes Euroopa Liidu riigis endast ajaloolist sündmust, milleks valmistuti hoolikalt mitme aasta vältel. Raamat „Euro saamisluгу” selgitab ajaloolist tausta ning kirjeldab arvukaid otsuseid ja ulatuslikku tegevust, mille tulemusel euro sularaha jõudis kavandilaualt trükikotta ning keskpangast kasutajani.

Euroopa Keskpang (EKP), euroala riikide keskpangad ja valitsused, Euroopa Komisjon, pangatähti tootvad trükikojad, rahapajad ning ka paljude muude valdkondade esindajad, eelkõige pangad ja kaubandusettevõtted seisid silmitsi erinevate väljakutsete, raskuste ja ohtudega.

Euro pangatähtede ja müntide käibeleaskmise logistilised ettevalmistused algasid juba 1992. aastal, mil uue vääringu nimi ning pangatähtede ja müntide välimus ei olnud veel lõplikult kindlaks määratud. Viimane otsustati 1996. aastal, mil EKP eelkäija Euroopa Rahainstituut valis konkursi tulemusena välja pangatähtede lõplikud kavandid. 1998. aastal trükiti pangatähtede proovipartii. Sularaha hakati pankadesse ja poodidesse toimetama neli kuud enne euro kasutuselevõttu 2002. aasta 1. jaanuaril. Selle aja jooksul tehti vajalikud muudatused ka sularaha- ja müügiautomaatides.

Samuti teavitati ettevalmistuste käigus avalikkust euro pangatähtede ja müntide välimusest ning sellest, kuidas toimub vanade vääringute vahetamine euro vastu. Selleks kasutati tele- ja trükireklaami, internetti ja muid kanaleid. Keskne roll oli Euro 2002 teabekampaanial, mille korraldasid EKP ja euroala 12 liikmesriigi keskpangad. Teabe levitamise nimel tegid koostööd ka valitsused, avalik-õiguslikud asutused ning äri- ja vabatahtlikud organisatsioonid.

Tänu kõikidele nendele pingutustele kulges uue vääringu ringlusse laskmine tõrgeteta ning uued pangatähed ja mündid on omandanud tähtsa rolli euroala elanike igapäevaelus. Loodan, et ühisraha euro saamisluгу pakub Teile meeldivaid lugemiselamusi!

Jean-Claude Trichet
Euroopa Keskpanga president

I. PEATÜKK

KÜMMME AASTAT ETTEVALMISTUSI

Maastrichtis asuv Limburgi provintsi valitsushoone, kuhu EKP nõukogu kogunes tähistama 1992. aastal alla kirjutatud Maastrichti lepingu kümnenadat aastapäeva.

EURO PANGATÄHTEDE JA MÜNTIDE EMITEERIMINE

Euro pangatähed ja mündid lasti ringlusse 2002. aastal, kuid ettevalmistused selleks algasid juba 1990. aastate alguses. 1992. aasta 7. veebruaril allkirjastati Maastrichtis Euroopa Liidu leping. Selles kirjeldatakse Euroopa Keskpanka (EKP) ning euroala 12 riigi valitsuste ja keskpankade volitusi euro sularaha väljaandmisel. Lepingus sätestatakse, et EKP-l on ainuõigus anda luba pangatähtede emissiooniks euroalal, kuid pangatähti võivad emiteerida nii EKP kui ka riikide keskpangad. Kuna EKP sularahatehingutes ei osale, vastutavad pangatähtede ringlusse laskmise, sealt kõrvaldamise, töötlemise ja säilitamise eest tegelikult riikide keskpangad.

Ringluses olevad pangatähed kajastuvad EKP ja riikide keskpankade bilansis vastavalt pangatähtede jaotamise alusele, olenemata sellest, millises riigis need tegelikult ringlevad. Riikides kasutusel olevate pangatähtede arvu ei ole enam võimalik kindlaks teha, sest näiteks turismiga kaasnevad euroala riikides piiriülesed sularahavood, mida ei registreerita.

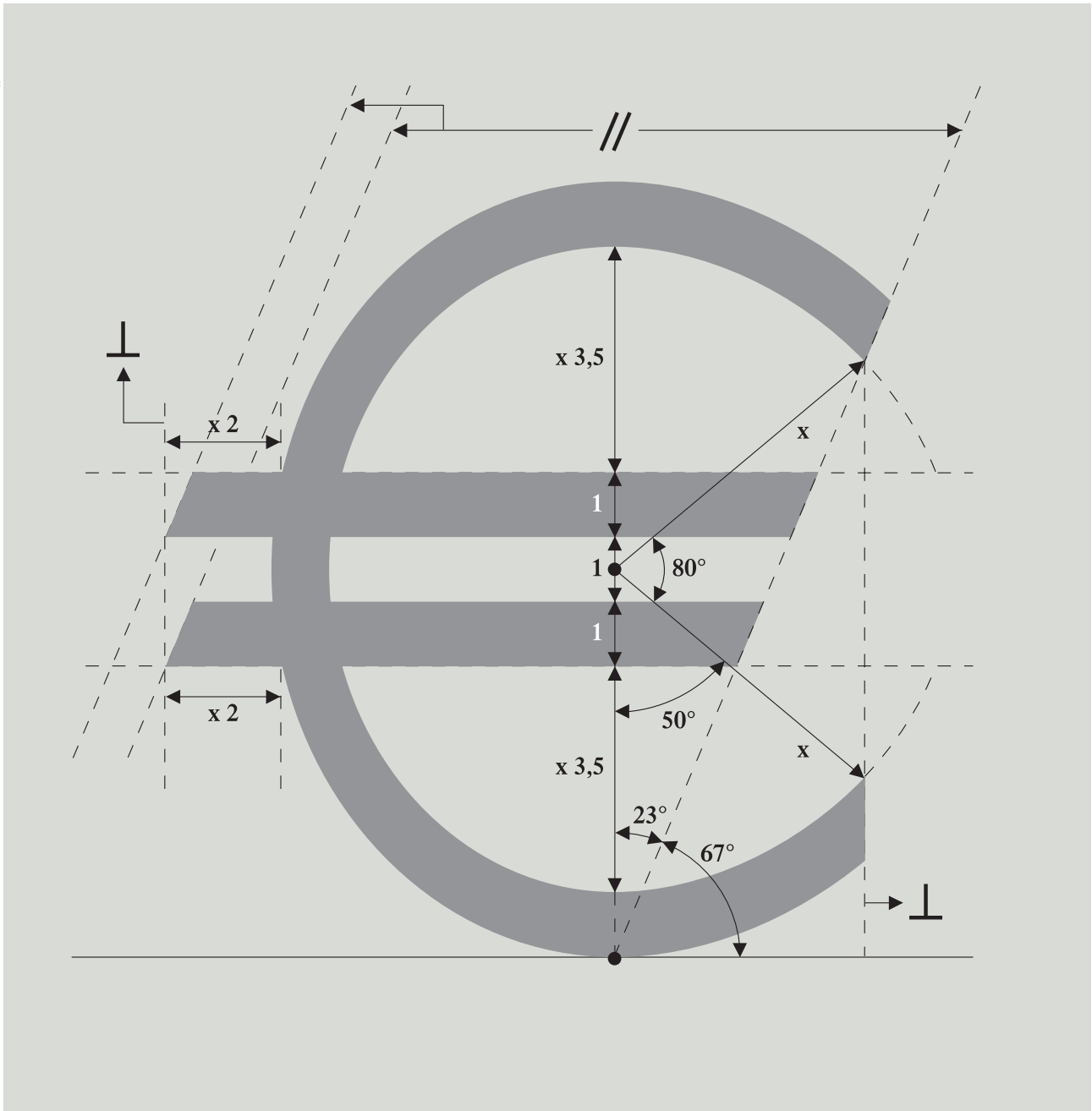
Euromüntide vermimise ülesanne on antud euroala riikide valitsustele ja seda kooskõlastab Euroopa Komisjon Brüsselis. Euroala liikmesriikide valitsustele kuulub euromüntide emiteerimise juriidiline õigus ning vastutus müntide kujunduse, tehniliste omaduste ja vermimise eest. EKP ülesandeks omakorda on kinnitada igal aastal emiteeritavate euromüntide maht ning anda sõltumatu hinnang vermitud müntide kvaliteedile.

VÄÄRINGU NIMETUS JA EURO SÜMBOL

1995. aasta detsembris nimetas Madridis kohtunud Euroopa Ülemkogu uue vääringu euroks. Teised nimevõimalused lükati tagasi nende sarnasuse tõttu olemasolevate rahaühikute nimetustega. Muu hulgas pakuti uue vääringu nimetuseks „tukat”, „eküü”, „floriin” või „franken”. Samuti tehti ettepanek lisada olemasolevate vääringute nimetustele eesliide „euro”, saades tulemuseks näiteks „euromark”. Ülemkogu otsustas, et ühisraha nimetus peab Euroopa Liidu (EL) kõigis ametlikes keeltes olema üks ja sama ning kergesti hääldatav, võttes arvesse erinevate tähestike olemasolu. Eelkõige pidi uus nimetus olema lihtne ja sümboliseerima Euroopat.

Samuti tuli leida vääringu sümbol. Ka see pidi olema hõlpsalt kirjutatav, atraktiivne ja selgelt seotud Euroopaga. Euroopa Komisjoni pakutud kolmekümnest sümbolist valiti välja kümme, mille kohta küsiti avalikkuse arvamust. Kümnest valikuvõimalusest jäi lõpuks järele kaks, mille seast tegid lõpliku valiku Euroopa Komisjoni tollane president Jacques Santer ning tookordne majandus- ja rahandusküsimuste volinik Yves-Thibault de Silguy.

Euro sümboliks ammutati inspiratsiooni Kreeka tähest epsilonist, mis kajastab Euroopa tsivilisatsiooni hälli. Täht E tähistab Euroopat. Kaks paralleelset horisontaaljoont väljendavad vääringu stabiilsust. Euro ametlik lühend EUR on registreeritud Rahvusvahelises Standardiorganisatsioonis (ISO).

ISO standarditele vastav euro sümbol. Kaks paralleelset horisontaaljoont väljendavad vääringu stabiilsust.

NIMIVÄÄRTUSTE KINDLAKSMÄÄRAMINE

1994. aasta novembris tegi EKP eelkäija Euroopa Rahainstituudi (ERI) nõukogu otsuse emiteerida vastavalt nimiväärtuste süsteemile 1:2:5 seitse euro pangatähte nimiväärtusega 10 eurot, 100 eurot, 20 eurot, 200 eurot, 5 eurot, 50 eurot ja 500 eurot. Seda süsteemi kasutatakse maailma enamiku oluliste vääringute ning samuti euromüntide puhul, mida ELi majandus- ja rahandusministrite nõukogu (ECOFIN) heakskiidul emiteeritakse järgmistes nimiväärtustes: 1 sent, 10 senti ja 1 euro, 2 senti, 20 senti ja 2 eurot, 5 senti ja 50 senti.

Otsus anda välja väga suure väärtusega 500-eurone pangatäht tehti pärast hoolikat kaalumist. Enne euro sularahale üleminekut olid kuues euroala riigis – Austrias, Belgias, Itaalias, Luksemburgis, Madalmaades ja Saksamaal – eelnevalt kasutusel pangatähed väärtusega 200 kuni 500 eurot, mida kasutati üha sagedamini. Näiteks 2000. aastal oli nõudlus Saksa 1000-margase pangatähe (vastab 511 eurole) järele 15 korda suurem kui 1975. aastal ning need moodustasid 34% ringluses olevate Saksa markade koguväärtusest. Euroopa Liidu välistes riikides, kus rahapoliitika on ebastabiilne ning inflatsioon kõrge ja/või usaldus pangasüsteemi vastu vähene, kasutatakse madala inflatsiooniga vääringute sularaha sageli väärtuse säilitajana. Enne euro pangatähtede ringlusse laskmist kasutati selleks suure nimiväärtusega pangatähti, näiteks Saksa 1000-margaseid.

Kolm ELi riiki – Kreeka, Itaalia ja Austria – kasutasid enne eurole üleminekut väga väikese nimiväärtusega pangatähti (väärtusega alla kahe euro). Kui aga oleks välja antud väga väikese ja ka väga suure nimiväärtusega pangatähti, saanuks erinevaid nimiväärtusi liiga palju. Samuti oleks kannatanud pangatähtede kasutajasõbralikkus ning nende käitlemine ja ladustamine olnuks keerulisem. Seepärast otsustati, et suurima nimiväärtusega mündiks saab 2-eurone ning väikseima nimiväärtusega pangatäheks 5-eurone.

UUE VÄÄRINGU RINGLUSSE LASKMISE AJASTAMINE

Madridis toimunud Euroopa Ülemkogul tegid riigipead ja valitsusjuhid otsuse, et euro pangatähed ja mündid lastakse ringlusse paralleelselt riikide olemasolevate vääringutega hiljemalt 1. jaanuaril 2002. Täpne kuupäev ajavahemikus 1. jaanuarist 1999 kuni 1. jaanuarini 2002 jäeti kindlaks määramata, et arvestada erinevate sularahakasutajate eelistustega ning pangatähtede trükkimiseks ja müntide vermimiseks kuluva ajaga.

Otsusele määrata täpseks kuupäevaks 1. jaanuar 2002 oli nii poolt- kui ka vastuargumente. Pangatähti kasutatakse kõige rohkem aasta lõpus, mil sularaharinglus on jõuludega seoses keskmisest 10% suurem. Jaanuari algus on aga jaemüüjatele tavapärase soodusmüükide ja inventuuride aeg. Kaaluti ka mitmeid teisi võimalusi, kuid lõpuks leiti siiski, et 2002. aasta 1. jaanuar on kõige sobivam kuupäev, sest see tähistab uue kalendriaasta algust ning vastab ühtlasi riikide haldusametute ootustele. Lisaks otsustas Madridis kohtunud Euroopa Ülemkogu, et euro peaks olema kasutusel paralleelselt riikide vääringutega maksimaalselt kuue kuu jooksul, ehkki hiljem arutleti selle ajavahemiku lühendamise üle. Lühem üleminekuajaks aidanuks pankadel, jaemüüjatel ja üldsusel vähendada kahe vääringu samaaegse käitlemise kulusid, kuid pikema aja jooksul olnuks hõlpsam teha vajalikke muudatusi müügiautomaatides. Lõpuks jõuti kompromissile ning otsustati lühema üleminekuaja kasuks. 1999. aasta novembris leppis ECOFIN kokku, et paralleelkäibe perioodi pikkus peaks ulatuma neljast nädalast kahe kuuni. Pärast üleminekuaja lõppu jätkavad pangad riikide vääringute vahetamist eurodeks, kuid need ei kehti enam seadusliku maksevahendina.

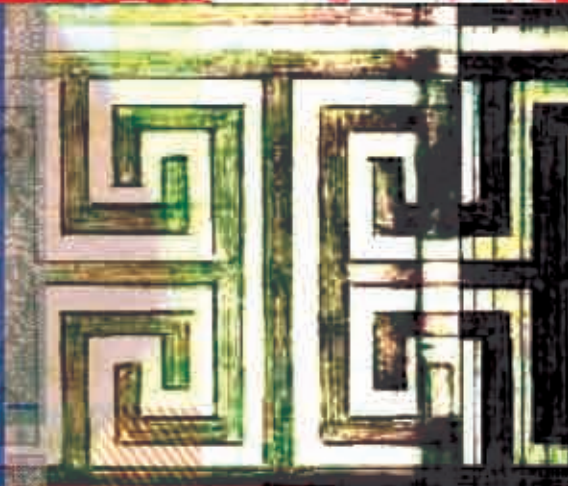
Riikide pangatähed, mille asemel võeti kasutusele euro. _____

Valitsusjuhid 15.–16. detsembril 1995 Madridis kohtunud Euroopa Ülemkogul

Euroopa Ülemkogu Madridis. Eesistujariigi Hispaania tollane peaminister Felipe González (vasakul) ja Euroopa Komisjoni tollane president Jacques Santer

2. PEATÜKK

KUJUNDUS

Valik euro pangatähtede kujunduskonkursile laekunud töödest

PANGATÄHTEDE KUJUNDUSES KASUTATUD TEEMA VALIMINE

Pangatähtede olulisim omadus on nende võltsimiskindlus. Samas peab ka nende välimus olema atraktiivne, eriti kui pangatähed on mõeldud kasutamiseks paljudes riikides. Uued pangatähed pidid olema vastuvõetavad nii euroala kodanike jaoks kui ka mujal maailmas. Nende kasutajaskond pidi hõlmama erineva kultuuritaustaga inimesi ning seega tuli vältida igasugust rahvuslikku ja soolist diskrimineerimist. Seepärast püüti euro pangatähtede kujunduse valikul jääda võimalikult erapooletuks. Lisaks eelnevale peeti oluliseks kasutada pangatähtedel esteetiliselt nauditavaid kujunduselemente.

1994. aasta novembris palus Euroopa Rahainstituudi nõukogu pangatähtede töörühmal esitada ettepanekuid euro pangatähtede kujunduse kohta. Töörühma kuulusid peamiselt riikide keskpankades pangatähtede emiteerimise eest vastutavad isikud ning keskpankadele kuuluvate trükikodade juhatajad, kes tegid tihedat koostööd teemade valiku eest vastutava nõuandva töörühmaga, mille moodustasid ajaloo-, kunsti- ja psühholoogiaekspertid ning üldise ja pangatähtede kujunduse valdkonnas pädevad isikud.

Nõuandval töörühmal paluti esmalt pakkuda teemasid seitsme erineva nimiväärtusega pangatähtedest ühtse seeria loomiseks ning järjestada seejärel nende hulgast kolm paremat. Selleks, et Euroopa ühisraha oleks kiiresti ja hõlpsalt äratuntav nii ELis kui ka väljaspool, leiti, et pangatähtedel tuleks kujutada Euroopa Liidu lippu ja/või selle tähti. Euroopas koos elavad ja töötavad erineva kultuuritaustaga rahvused kasutavad neid sümboleid üha sagedamini. Algselt valiti välja 18 teemat, kuid paljud neist kajastasid rahvuslikke huve. Lõpuks otsustas nõuandev töörühm järgmiste teemade kasuks:

- Euroopa ajastud ja stiilid
- Euroopa pärand
- Abstraktne teema ja turvalisus
- Euroopa Liidu eesmärgid, ideaalid ja püüdlused
- Euroopa ühismälu ja kultuurisaavutused
- Taime- ja loomaliigid ning looduskeskkond
- Teaduses silma paistnud kuulsad eurooplased
- Euroopa elu aspektid (ühendatud Euroopa jaoks olulised küsimused, nt kommunikatsioon)
- Euroopa kuulsat luulet ja proosat
- Portreed pangatähtede mõlemal küljel
- Maastikud
- Euroopa tähtsad ajaloolised linnad, nt ülikoolilinnad
- Mälestussambad
- Müüdid ja legendid (skandinaavia, saksa, kreeka, rooma, keldi)
- Euroopa käsikirjad ja kirjatööd
- Euroopa kaardid läbi aegade
- Euroopa Liidu esiisad
- Kosmoloogia

- „Euroopa ajastud ja stiilid” – pangatähtede ühel küljel kujutatakse Euroopa kunstnike poolt eri ajastutel loodud maalidelt, joonistustelt ja eskiisidelt pärit tavainimeste portreid ning teisel küljel erinevaid arhitektuuri stiile. Eesmärgiks oli leida teema, mis rõhutaks Euroopa rahvaste ühist kultuuripärandit ja edastaks nende sõnumi tervele maailmale. Tuntakse ju Euroopa kuulsamaid hooneid ja mälestisi pareminigi kui siinsete riikide juhte.

- „Euroopa pärand” – pangatähtede ühel küljel kujutatakse kuulsate ajalooliste isikute portreid ning teisel saavutusi näiteks muusika, maalikunsti, teaduse, arhitektuuri, kirjanduse, meditsiini ja hariduse valdkonnas. Taustal paikneb Euroopa kaart, millel puuduvad piirid ning mis on kõigi seitsme pangatähe ühine tunnusjoon. Teema on laiaulatuslikum kui „Euroopa ajastud ja stiilid”, sest pangatähtedel saab kujutada seitset eri valdkonda. Samas oli tõenäoline, et on raske teha tasakaalustatud valikut eri soost ning eri riikidest pärit isikute vahel.
- Konkursitöös „Abstraktne teema ja turvalisus”, mille hilisemaks nimeks sai „Abstraktne/moderne kujundus”, kasutati geomeetrilisi kujundeid ja mittekujundlikke disainielemente. Teema käsitlus oli väga paindlik ja võimaldas kasutada erinevaid turvaelemente, näiteks hologramme ja tooni muutvat trükkivärvi. Samuti sai tänu erilaadsetele lähenemisviisidele leida küllaltki hõlpsalt erapooletuid kujunduslahendusi.

1995. aasta juunis kiitis ERI nõukogu heaks kaks võistlustööd kolmest. Nendeks olid „Euroopa ajastud ja stiilid” ning „Abstraktne/moderne kujundus”. Ühtlasi otsustas nõukogu, et ainsateks sõnadeks pangatähtedel on vääringu nimi ning Euroopa Keskpanga lühend EKP eri keeltes. Teemade valiku eest vastutavale nõuandvale töörühmale anti ülesanne määrata kindlaks teema „Euroopa ajastud ja stiilid” puhul kasutatavad ajastud ja arhitektuuristiilid.

Ajastu Stiil

8. sajand eKr kuni 4. sajand m.a.j
Klassikaline stiil (kreeka ja rooma)

11. ja 12. sajand
Romaani stiil

13. ja 14. sajand
Gooti stiil

15. ja 16. sajand
Renessans

1600–1750
Barokk- ja rokokoostiil

1850–1914
Raud- ja klaasarhitektuur

Aastad alates 1930ndatest
20. sajandi arhitektuur

Lisaks valis töörühm välja iga stiili jaoks iseloomulikud täiendavad motiivid, mida kujundajad võiksid kasutada. Enamik töörühma liikmeid jõudis järelduseni, et on praktiliselt võimatu leida täielikult anonüümseid portreesid, mis oleksid nii atraktiivsed kui ka rahvuslikult ja sooliselt erapooletud. Seetõttu kujutati paljudel konkursitöödel skulptuure, nagu näiteks atleedi kuu pea (klassikaline periood, 5-eurone pangatäht) ning Benedetto Antelami loodud ja Parma katedraalis asuva skulptuuri pea (romaani periood, 10-eurone pangatäht).

Arutelude käigus kaaluti ka võimalust, et pangatähtedel võiks siiski kujutada neid välja andvate riikide rahvuslikke motiive. Näiteks võinuks ühel viiendikul pangatähe tagakülje pinnast paikneda mõne valitseja portree. Ülejäänud kujundus oluks kõigil pangatähtedel ühesugune.

Konkursinõuetes sätestati kriteeriumid, mida osalejatel tuli täita. Peale selle, et pangatähed pidid olema atraktiivse välimusega, hõlpsalt äratuntavad ja raskesti võltsitavad, tuli neil kasutada ettenähtud turvaelemente, kindlaid värvitoone ja selgelt eristuvaid nimiväärtusi. Nõuete maht ulatus 30 leheküljeni ja need hõlmasid peamiselt turvaelementide tehnilisi kirjeldusi. Väljavõtteid teema „Euroopa ajastud ja stiilid” puhul esitatud konkursinõuetest saab lugeda lehekülgedelt 32 ja 33.

Paljudes konkursitöödes kasutati motiivina klassikalist Kreeka skulptuuri „Antikythera noorus”.

Euro pangatähtede kujundus põhineb teemal „Euroopa ajastud ja stiilid“.

KASUTAJASÕBRALIKE PANGATÄHTEDE LOOMINE

Kui muudatus toimub sellises igapäevaelu tähtsas osas nagu sularaha, avaldab see mõju kõigile. Eelkõige puudutab see vaegnägijaid, keda euroala riikides on üle 7 miljoni. Alates 1995. aastast tegi Euroopa Rahainstituut pangatähtede kujunduse ja suuruse valikul tihedat koostööd Euroopa Pimedate Liiduga. Oli väga oluline, et just vaegnägijad suudaksid pangatähti hõlpsalt eristada. Kui see õnnestub, saavad pangatähtede käsitsemisega hakkama ka kõik teised.

Kõik pangatähed alates 5-eurosest kuni 500-euroseni pidid olema pimedatele ja vaegnägijatele kergesti äratuntavad. Näiteks on sagedamini kasutatavad väikese nimiväärtusega pangatähed kõrguse poolest küllaltki erinevad. Automaatse käitlemise hõlbustamiseks on 100-, 200- ja 500-eurosed pangatähed ühesuguse kõrgusega, kuid 200- ja 500-eurost pangatähte eristavad reljeeftrükkimustrid.

Kõigi pangatähtede mõlemal küljel paiknevad suures kirjas nimiväärtused ning peale selle on eri nimiväärtusega pangatähtedel kasutatud selgelt eristuvaid värvitoone, mis on valitud Šveitsi maalikunstniku ja kunstiõpetaja Johannes Itteni (1888–1967) värvipaleti järgi. Järjestikustel nimiväärtustel kasutatakse paleti vastandtoone, mis üksteisest seega selgelt eristuvad. Sama põhimõtet rakendati ka selliste nimiväärtuste puhul, mis sisaldavad sarnaseid numbreid – näiteks punane 10-eurone ja roheline 100-eurone pangatäht.

KONKURSI TÖÖDE HINDAMINE

Kõik Euroopa Liidu keskpangad (välja arvatud Taani keskpank) nimetasid konkursile kuni kolm osalejat, kel oli piisavalt kogemusi pangatähtede kavandamisel ning selliste lahenduste leidmisel, mis ühendaksid nii pangatähtede atraktiivse välimuse kui ka tõhusad turvaelemendid. Osalejatel paluti seitsme kuu jooksul esitada kogu pangatähtede seeria kavandid, otsustades ise, kas valida teemaks „Euroopa ajastud ja stiilid”, „Abstraktne/moderne kujundus” või mõlemad. Konkursitööd tuli ERI nõukogule esitada värvikoopiatena, kuid kindlat tootmismeetodit ette ei nähtud. Seega oli nende hulgas nii käsitsi maalitud või joonistatud kavandeid kui ka arvutipõhiseid töid.

29 autorit või mitmest autorist koosnevat meeskonda esitas 1996. aasta 13. septembriks kokku 27 konkursitööd teemal „Euroopa ajastud ja stiilid” ning 17 tööd teemal „Abstraktne/moderne kujundus”. Kavandite anonüümsuse tagamiseks anti igale tööle juhuslikult valitud kolmekohaline number ning seejärel saadeti kõik projektid Euroopa Rahainstituudile. Seega sai töid kogu konkursi vältel identifitseerida üksnes nende numbrite alusel. Tänu sellele oli ERI nõukogul ja nõuandvatel organitel võimalik kõiki projekte objektiivselt hinnata, teadmata nende päritolu.

1996. aasta septembri lõpus kogunes ERI juhtimisel turunduse, kujunduse ja kunstiajaloo sõltumatutest ekspertidest koosnev žürii, et valida mõlema teema kohta välja viis paremat tööd. Hindamisel lähtuti peamiselt loomingulisusest, esteetilisusest, stiilitunnetusest ja funktsionaalsusest, kuid püüti arvestada ka sellega, kuidas avalikkus projektid vastu võtab.

Žürii oli ühisel arvamusel, et kõige olulisem on pangatähtede euroopalik välimus. Seetõttu oli välja valitud konkursitööde hulgas küllaltki vähe portreesid kujutavaid kavandeid, sest isegi kaudset sarnasust reaalsete isikutega võinuks tõlgendada rahvusliku erapoolikusena. Ühtlasi paluti žüriil teha sobivate kavandite valimise käigus ettepanekuid projektide täiustamiseks.

Hindamine toimus kolmes etapis ning välja langesid tööd, mis ei saanud piisava arvu žüriiliikmete toetust. Robert Kalina kavandatud pangatähtede seeria, mille ERI nõukogu kaks kuud hiljem lõplikult parimaks valis, saavutas kategoorias „Euroopa ajastud ja stiilid” esialgu teise koha. Žürii hinnangul väljendas see töö „selgelt Euroopa raha olemust. Ehkki projekt tervikuna põhineb üksnes ühel läbival teemal, paistab see silma huvitavate ja tähendusrikaste arhitektuuriliste objektide eksponeerimise poolest. [---] Nimiväärtused on hästi loetavad ja tänu värvide oskuslikule kasutamisele selgelt eristatavad.” Algselt valiti Kalina töö välja eelkõige teema, mitte esteetilise ilu alusel. Pärast seda, kui žürii hinnangule lisandusid avaliku arvamuse uuringu tulemused, tõusis Kalina projekt parimaks.

Žürii koostas järgmise pingerea:

Abstraktne/modernne kujundus

1. Klaus Michel ja Sanne Jünger
2. Roger Pfund
3. Robert Kalina (*Oesterreichische Nationalbank*)
4. Maryke Degryse (*Banque Nationale de Belgique/ Nationale Bank van België*)
5. Terry Thorn (*Harrisons & Sons*)

Euroopa ajastud ja stiilid

1. Yves Zimmermann
2. Robert Kalina (*Oesterreichische Nationalbank*)
3. Ernst ja Lorli Jünger
4. Inge Madlé (*Joh. Enschedé*)
5. Daniel ja Johanna Bruun

AVALIKU ARVAMUSE UURING JA LÕPLIK OTSUS

Kümmet žürii poolt paremaks tunnistatud töö esitleti 1996. aasta oktoobris euroala võimalike uute riikide kodanikele. Selleks küsitles turu-uuringufirma nädala jooksul 1896 inimest. Uuringus osalejate vanus jäi vahemikku 15–86, keskmine vanus oli 43 aastat. 787 inimest vastas, et puutub igapäevatoos kokku suure hulga pangatähtedega.

35% küsitletutest eelistas Maryke Degryse'i loodud abstraktseid/modernseid kavandeid Robert Kalina traditsioonilistele lahendustele, mida toetas 23% uuringus osalenuid. Siiski leidis enamik ehk 76% küsitletuist, et Kalina kujundatud pangatähed väljendavad Euroopa olemust paremini. Üksnes mõningatele vastajatele seostusid need konkreetse piirkonna või riigiga. 60% osalenuist olid seisukohal, et Kalina kujundatud pangatähed sisendavad kindlustunnet. Huvitav on märkida, et uuringute tulemuste kohaselt tekitavad esmapilgul meeldivama mulje jätvad pangatähed inimestes ka suurema kindlustunde.

Uuringus osalejatele esitati ligikaudu 30 küsimust selle kohta, kuidas nad uusi pangatähti tajuvad, milliseid emotsioone need tekitavad ja kas need oleksid ringlusse laskmiseks sobivad. Valdava osa kavandite puhul said uuringus osalejad kohe aru, et tegu on pangatähtedega. Erandiks olid vaid Jüngerite modernsed kavandid ning Roger Pfundi ja Terry Thorni konkursitööd, mida peeti pigem kunstiteosteks kui maksevahenditeks.

Küsitletud leidsid, et Robert Kalina kavandeid iseloomustavad järgmised tunnused:

- eelkõige äratavad tähelepanu arhitektuurielemente kajastavad joonistused, mida ühendab Euroopa aineestik;
- Euroopa identiteeti kujutatakse mitmekülgset, ainulaadselt ja dünaamiliselt, liites selle mineviku ja tuleviku üheks tervikuks.

Samal ajal avaliku arvamuse uuringuga hindas kavandeid ka ERI pangatähtede töörühm, lähtudes järgmistest aspektidest:

- tootmine: nt kas konkreetse kavandi kasutamisel võivad tekkida tootmisprobleemid, mis suurendavad praaktoodete hulka, tootmiskadusid ja/või tootmiskulusid?
- turvalisus: nt kas kasutatakse piisavalt turvaelemente, mis sobivad kavandiga?
- üldsuse heakskiit: nt kas nimiväärtused on ka vaegnägijate jaoks hõlpsalt eristatavad?

Tavaliselt tuleb pangatähtede esialgset kujundust trükinõuetele vastavalt kohandada ning seetõttu erineb nende lõplik välimus algsetest kavanditest. Pangatähtede töörühma arvates olnuks pärast mõningate muudatuste tegemist trükikõlblikud kõik pingeritta valitud tööd.

1996. aasta detsembris esitleti ERI nõukogule anonüümselt kõigi 44 konkursitöö värvikooptid tumedatel kartongkaartidel. Nõukogu teavitati žürii koostatud pingereast, avaliku arvamuse uuringu tulemustest ning pangatähtede töörühma tehnilistest märkustest. Robert Kalina traditsiooniline pangatähtede seeria pälvis kiiresti nõukogu liikmete heakskiidu. Leiti, et töö kannab märkimisväärset sõnumit ning seepärast pidas enamik žüriiliikmeid Kalina kavandeid parimaks. Otsus tehti teatavaks 1996. aasta 16. detsembril kahel samaaegselt toimunud pressikonverentsil. Neist esimese andis Frankfurdis asuvas ERIs selle president Alexandre Lamfalussy ning teise Dublinis kogunenud Euroopa Ülemkogul Madalmaade keskpanga president Willem F. Duisenberg (Lamfalussy ametijärglane ERIs ning hilisem esimene EKP president).

1996. aastal hindas ekspertidest koosnev žürii 44 konkursitööd ja seadis need pingeritta.

Näiteid parematest töedest teemal „Euroopa ajastud ja stiilid”: €5 – Yves Zimmermann, €10 – Robert Kalina, €20 – Ernst ja Lorli Jünger, €50 – Inge Madlé, €100 – Daniel ja Johanna Bruun, €200 – Ernst ja Lorli Jünger, €500 – Inge Madlé

EUROMÜNTIDE KUJUNDAMINE

Euromüntide kujunduskonkurss toimus samal ajal euro pangatähtede omaga. Valikut koordineeris Euroopa Komisjon ning lähtuti põhimõttest, et müntidel oleks ühine, Euroopat sümboliseeriv külg ja rahvuslik külg.

Euroopat sümboliseeriva külje jaoks pidid konkursil osalejad koostama kõigist nimiväärtustest koosneva mündiseeria ühel järgmistest teemadest:

- arhitektuuriline või ornamentaalne stiil,
- Euroopa Liidu sihid ja ideaalid,
- tuntud eurooplased.

1997. aasta märtsis valis Euroopa sõltumatutest kunsti-, disaini- ja numismaatikaekspertidest ning tarbijate esindajatest koosnev komisjon Euroopa Komisjoni peasekretäri juhtimisel 36 konkursitöö hulgast välja üheksa. Euroopa rahapajade juhatajatelt uuriti, kui hästi on võimalik toota kavandatud seeriate põhjal suuri mündikoguseid. 1997. aasta juunis Amsterdamis kohtunud Euroopa Ülemkogu valis võidutööks Belgia kuninglikus rahapajas töötava Luc Luycxi kavandid. Luycxi tööd eelistas ka valdav osa küsitletutest (64%), kes osalesid enne lõpliku valiku tegemist Euroopas läbi viidud avaliku arvamuse uuringus.

Müntide ühisel küljel kujutatakse Euroopat. Sellega soovitakse sümboliseerida Euroopa Liidu ühtsust. Saartest ja saarestikest on müntidele valitud üksnes sellised, mille pindala on vastavalt üle 2500 km² ja 5000 km².

Müntide rahvuslikud küljed valis iga riik ise. Ainsateks kohustuslikeks elementideks olid verimise aasta ning Euroopa Liitu sümboliseerivad 12 tähte.

Ajaloolistel ja sageli ka konstitutsioonilistel põhjustel kujutavad kuningriigid enda emiteeritavatel müntidel oma valitsevat monarhi. Vabariikides on müntide kujundamisel rõhutatud rohkem järjepidevust. Näiteks valiti lirimaal mündi rahvusliku külje sümboliks keldi harf ning konkursi selleks ei korraldatud.

Euro pangatähed ja mündid on kasutusel ka kolmes iseseisvas, kuid oma vääringuta riigis: Monacos, San Marinos ja Vatikanis. Prantsusmaa ja Itaalia on ELi nimel sõlminud kõnealuste riikidega erikokkuleppe, mille kohaselt nad võivad ühisnõudeid järgides vermida ja emiteerida oma euromünte.

Euromüntide ühise külje kujundaja Luc Luyx Belgia kuninglikust rahapajast töö Brüsselis

© Euroopa Ühendus

Parimad tööd, mis kujutavad müntide ühist, Euroopat sümboliseerivat külge

LÕPLIKU KUJUNDUSE VIIMISTLEMINE

Pangatähtede kavandite trükikõlblikkust analüüsid tegi pangatähtede töörühm mõningaid tehnilist laadi muudatustepanekuid, mis puudutasid peamiselt turvaelementide asukohta pangatähtedel. Näiteks ei tohi turvaniit paikneda vertikaalselt pangatähe keskosas, sest tavaliselt murtakse rahatäht just keskelt kokku. Kuna turvaniidi juurest võib rahatäht kergemini rebeneda, tuleb see paigutada nii, et kokkuvoltimine kahjustaks rahatähte võimalikult vähe.

Lisaks tehnilist laadi muudatustele tegi pangatähtede töörühm ka ettepanekuid esialgsete kavandite kohandamiseks, et muuta need üldsusele vastuvõetavamaks. Need puudutasid peamiselt arhitektuurilisi elemente, Euroopa kaarti ja ELi lippu. Eriti oluline oli üle vaadata sillad, aknad ja väravad, et need ei meenutaks ühtki realselt eksisteerivat objekti. Vastasel juhul oleks võidud seda tõlgendada rahvusliku erapoolikusena. Samas pidid motiivid olema vastava ajastu tüüpilised näited ning kujutama arhitektuurilisi lahendusi tõepäraselt. Eesmärgiks oli tagada, et kui näiteks rahatähel kujutatavad sillad ka tegelikkuses eksisteeriksid, suudaksid need kanda neil liikuvate sõidukite raskust.

Euroopa Rahainstituudi nõukogu tervitas mõtet kujutada pangatähtedel Euroopa kaarti. Ent Euroopa kaardi kujunduse teostuses oli raske üksmeelele jõuda ning eriarvamusi tekitas eelkõige küsimus, millist kaardiprojektsiooni kasutada. Ühe võimalusena kaaluti erinevatest ajastutest pärit kaartide kasutamist, kuid mõnedel neist ei olnud Euroopa esitatud äratuntaval kujul. Lisaks sooviti Euroopa mineviku asemel keskenduda pigem selle tulevikule. Lõpuks otsustati kujundada motiivid satelliitfotode põhjal.

Pärast kaardi selguse ja trükikõlblikkuse parandamist tuli otsustada, millist geograafilist ala ja kui üksikasjalikult see hõlmab. Euroopa geograafilisel kaardil otsustati kujutada üksnes selliseid alasid ja saari, mille pindala ületab 400 km². Sellest väiksemate alade piire polnuks võimalik suuremõõtmelise ofsetrüki puhul korrektselt kujutada. Samuti tuli kaardi positsioneerimisel silmas pidada asjaolu, et eurot hakatakse kasutama ka geograafilise Euroopa välistel aladel. Seepärast kujutab kaart ka Põhja-Aafrikat, et hõlmata Hispaania valdusse kuuluvaid Ceutat ja Melillat ning Kanaari saari. Prantsuse ülemeredepartemangud Guadeloupe, Prantsuse Guajaana, Martinique ja Réunion paigutati väikestesse kastidesse.

Lisaks tuli pangatähtede esiküljel tõepäraselt kujutada Euroopa Liidu sinist kollaste tähtedega lippu.

Kohandatud kavandid tehti avalikuks 1997. aasta juulis, kuid turvaelementide kohta anti täpsemat teavet alles 2001. aasta augusti lõpus. Vastasel juhul saanuks võltsingute valmistajad liiga varakult kasulikku informatsiooni ning suutnuks turvaelemente jäljendada juba enne euro pangatähtede ringlusse laskmist. Seetõttu kujutati avaldatud pangatähtedel mitmeid turva- ja kujunduselemente moonutatult. Näiteks hologrammid asendati giljošsidega (põimikornament) ning ELi lipp paiknes mustvalgena pangatähtede tagaküljel.

Rahvuslikest elementidest lõpuks siiski loobuti, sest ehkki need oleksid muutnud rahatähed asjaomasel riigis tõenäoliselt vastuvõetavamaks, võinuks nende mõju teistes riikides olla hoopis vastupidine. Pangatähtede ühetaoline välimus parandab ka nende turvalisust, sest neid saab hõlpsalt üksteisega võrrelda.

Euro pangatähtede kujundaja Robert Kalina
tööl Austria keskpangas Viinis

Pangatähtede tagaküljel
kujutatakse Euroopat. Prantsuse
ülemeredepartemangud asuvad
väikestes kastides pangatähe
alumises ääres.

EURO PANGATÄHTEDE KUJUNDUSKONKURSI NÕUDED

– Euroopa ajastud ja stiilid –

Euroopa Rahainstituut kuulutab välja Euroopa kultuuripärandit kajastavate pangatähtede seeria kujunduskonkursi.

I Konkursinõuete eesmärk

Pangatähtede kujundamisel on suurim väljakutse turvaelementide ja kunstilise mõtte oskuslik ühendamine.

Euro pangatähtede kujundamisel lähtutakse samadest põhimõtetest, mis kehtivad riikide pangatähtede kavandamisel, arendamisel ja tootmisel.

Pangatähed peavad olema

- hõlpsalt äratuntavad,
- võltsimiskindlad,
- esteetiliselt meeldiva välimusega.

Sellised nõuded mõjutavad kujundajate tööd ning piiravad nende loomingulist vabadust.

Pangatähed peavad olema selgelt euroopalikud ning kandma kultuurilist ja poliitilist sõnumit, mis on Euroopa kodanikele kõigiti vastuvõetav.

[...]

3 Pangatähtede tootmisprotsessi ülevaade

Pangatähed valmistatakse puuvillpaberist, kasutades ofsettrükki, sügavtrükki (ainult pangatähe esiküljel), siiditrükki (ainult rahatähe tagaküljel) ning kõrgtrükki (ainult nimiväärtust tähistavate numbrite trükkimiseks pangatähe tagaküljel). Lisaks paigutatakse pangatähe esiküljele hologramm.

4 Pangatähtede kujunduspõhimõtted

[...]

...pangatähtede kujundamisel tuleb tagada tasakaal eri sugupoolte kujutamisel ning vältida rahvuslikku erapoolikust.

[...]

Portreed trükitakse sügavtrükis pangatähe esiküljele (A). Portreteeritava isiku mõlemad silmad peavad olema nähtavad. Arhitektuurilised motiivid trükitakse pangatähe tagaküljele (B).

Turvaelementide suhteline asend ja suurus peab olema kõigil pangatähtedel ühesugune (vt turvaelementide kirjeldust lisas 3). Tavakasutajale pangatähe ehtsuse tuvastamiseks mõeldud turvaelemendid tuleb paigutada mitmele poole kogu pangatähe pinnal. Need peavad moodustama osa pangatähe üldisest kujundusest ja olema hõlpsalt äratuntavad.

Ofsettrükis motiiv pangatähe tagaküljel peab sisaldama „Euroopa elementi”, mis katab kuni 20% pangatähe tagaküljest ning mille saab asendada (liikmesriigis kujundatud) „rahvusliku elemendiga”. Euroopa Liidu lipu 12 tähte peavad alati paiknema pangatähe esiküljel, kuid neid võib kasutada ka tagaküljel (vt 12 tähe sümboli kirjeldust lisas 4).

[...]

5 Domineerivad värvid

Eri nimiväärtusega pangatähtedel kasutatakse erinevaid domineerivaid värvitoone (vt lisa 3).

6 Sõnade ja nimiväärtuste asukoht ja suurus

Vääringu nimi kirjutatakse pangatähe mõlemal küljele nii ladina (EURO) kui ka kreeka (ΕΥΡΩ) tähtedes.

Nimiväärtus peab esinema pangatähe mõlemal küljel vähemalt kahes kohas. See peab olema selgelt nähtav ja loetav ning taustast eristuma (loetavuse hõlbustamiseks peab taust olema nimiväärtusest heledam). Nimiväärtusi ümbritsev pind tuleb kujundada nii, et pangatähtede nimiväärtust ei saaks nullide lisamise teel muuta (nt teha 5-eurosest pangatähest 500-eurost). Nimiväärtused peavad paiknema kõigi pangatähtede mõlemal küljel alati samas kohas ning nende asend peab osutama sellele, mis pidi pangatäht tuleb automaati asetada.

[...]

7 Tehnilised nõuded ja turvaelemendid

[...]

Lisa: Väljavõte euro pangatähtede kujunduskonkursi nõuetest

Euroopa Rahainstituut,
12. veebruar 1996

3. PEATÜKK

TOOTMINE

Sügavtrükiplaadi puhastamine. Pangatähtede trükkimisel järgitakse kõrgeid kvaliteedistandardeid.

NÄDISPANGATÄHTEDE TRÜKKIMINE

Euro pangatähtede trükkimisel osales valdav osa Euroopa Liidus pangatähti tootvatest trükikodadest ning paljudes valmistati kõigi seitsme nimiväärtusega pangatähti. Euro pangatähtede ja müntide kasutuselevõtu lähenedes tuli kasutada kõiki ressursse, et tagada piisava koguse sularaha olemasolu. Enamik trükikodasid töötas sel ajal kahes või koguni kolmes vahetuses.

Selleks, et sama nimiväärtusega pangatähed oleksid identsed, tuli järgida väga rangeid nõudeid. Riikide enda vääringute tootmine oli siiani koondunud ühte või kahte trükikotta ning tänu sellele oli küllaltki lihtne jälgida, et pangatähtede välimus oleks ühtne ja kõik rahaautomaadid tõlgendaksid masinloetavaid turvaelemente ühtemoodi. Nüüd, mil ettevalmistustes osales 15 trükikoda (lisaks üheksa paberivabrikut ja ligikaudu paarkümmend toorainetarnijat), oli väga oluline trükkida kõigepealt katsepartiid. Esmalt toodetigi näidispangatähtede seeria ning hiljem ka prooviseeria.

NÄDISPANGATÄHED

Näidispangatähtede abil püüti kindlaks teha, kas trükikojad on suutelised tootma piisavalt ühtlase kvaliteediga rahatähti. Tööd alustati juba 1997. aasta alguses, et võimalikud probleemid kiiresti kõrvaldada. Näidispangatähtede valmistamisel kasutati samu tootmismeetodeid, mida kavatseti rakendada ehtsate euro pangatähtede trükkimisel. Samuti kasutati kõiki turvaelemente, ehkki nende välimus erines lõplikust kujundusest (näidispangatähed kavandati 1996. aastal enne kujunduskonkursi lõppu). Katsepartii trükkimiseks vajalike materjalide ettevalmistamiseks moodustati ERI tööühm, mis koondas mitmete keskpankade ja trükikodade eksperte.

Näidispangatähed olid põhivärvuselt pruunid ning 50-eurose pangatähe suurused (140 x 77 mm). Selleks, et näidiseid ei aetaks ekslikult segi ehtsate rahatähtedega, otsustati nimiväärtuseks märkida „00”. Põhimotiivina kasutati portreed, mis kordus ka vesimärgil. Trükiti kahte liiki näidiseid: väiksema nimiväärtusega pangatähel kasutati kuldset riba ja hologrammriba, suurema nimiväärtusega rahatähel aga hologramm-märki sõnaga „TEST” ning tagaküljel muutuva värviga nimiväärtust „00”.

Näidiste trükkimisel osales kümme trükikoda ja kaheksa paberivabrikut. Mõnede trükikodade jaoks oli see esimene kord kasutada siiditrüki puhul muutuva tooniga trükivärvi ning kuumpressimist hologrammide kandmisel pangatähtedele.

Nii palja silmaga nähtavad kui ka masinloetavad turvaelemendid, mida näidispangatähtedel kasutati, läbisid korduvalt laborikontrolle. Määratud ja kokkuvolditud rahatähtedega tehti ka keemilisi ja füüsikalisi katseid, et kontrollida nende vastupidavust. Lisaks katsetati näidispangatähti riikide keskpankade kiirsortimisseedmetes. Nende abil kontrollitakse keskpankade sularahaosakondades, kas kommertspankade edastatud pangatähed on ehtsad ja taasringlusse laskmiseks kõlblikud. Ühtlasi tehakse kindlaks, kas igas pakis on vajalik arv pangatähti. Seadmed suudavad kontrollida kuni 40 rahatähte sekundis. Võimalike häirete vältimiseks katsetati kõigepealt seadmeid ja häälestati nende sensorid pangatähtede kontrollimiseks.

Pangatähtede eksperdid tuvastasid eri trükikodades toodetud näidispangatähtede vahel oodatust vähem erinevusi. Tehniliste nõuete kohandamise ja trükiseadmete peenhäälestuse abil suudeti neid veelgi vähendada.

Näidispingatähti hindasid ka üldsuse esindajad. Euroopa riikide kodanikelt küsiti, kas nad suudavad erinevates trükikodades toodetud pangatähtedel vahet teha. Küsitletud leidsid, et kõik rahatähed olid identse välimusega.

Pärast näidispingatähtede projekti lõppu oli trükikodadel ülevaade sellest, mida suudetakse olemasolevate seadmete abil teha ning milliseid uuendusi on tarvis ehtsate euro pangatähtede tootmiseks. Pangatähtede tootmist käsitlevad esialgsed üldnõuded põhinesidki katseprojektist saadud kogemustel ning üksikasjalikul teabel pangatähtede lõpliku kujunduse kohta. Üldnõuete lõppversioon koosnes 80 leheküljest. Nõuded vaadati kahe katseseeria alusel korduvalt läbi ning neid kohandati veel pärast sedagi, kui ehtsate pangatähtede tootmine oli alanud.

TRÜKIPLAATIDE VALMISTAMINE

Pangatähtede tootmisega seotud ingliskeelne mõiste *origination* hõlmab kvaliteetsete kujutiste ettevalmistamist ning eri etappides kasutatavate tootmisvahendite, näiteks trükiplaatide ja -vormide kavandipõhist väljatöötamist. Trükiplaadid ja -vormid loodi trükikodades euro pangatähti puudutavate üldnõuete alusel, mis käsitlevad pangatähtede kujundust, omadusi ja turvaelementide välimust.

Näidispingatähtede tootmise käigus ilmnes, kui olulised on kindlad ja täpsed menetlused tootmismaterjalide arendamisel ning eelkõige eri tootjatelt pärit tarnete vastuvõtmisel ja tunnustatud tootmismaterjalide (nt trükiplaadid) vahetamisel trükikodade vahel. Enamikule trükikodadest kujutas

see uut väljakutset, sest seni oli tootmismaterjale valmistatud üksnes oma riigi tarbeks.

1998. aasta veebruaris andis ERI nõukogu euro pangatähtede tootmist käsitlevatele üldnõuetele oma heakskiidu. Nende alusel tuli kuue kuu jooksul lõplikult välja töötada uue vääringu seitsme nimiväärtuse tootmisvahendid. Ajakava oli nõudlik ning seda mitte üksnes tehnilise töökoormuse tõttu, vaid ka seepärast, et tegevust tuli kooskõlastada erineva kultuuritausta ja töökorraldusega trükikodade vahel. Üldjuhul vastutas iga nimiväärtuse eest kaks trükikoda – üks esikülje, teine tagakülje tootmismaterjalide eest.

Ühtekokku osales protsessis kümme trükikoda. Pangatähtede kavanditest tehti digitaalsed originaalfailid, -kiled ja -plaadid, mille abil valmis proovitõmmis. Kontrollmaterjalidest tehti koopiad, mida kasutati tootmisprotsessis vajalike trükiplaatide valmistamiseks. Kogu tegevus toimus tihedas koostöös pangatähtede kujundajaga. Trükiplaatide valmistamisel kasutatava digitaalteabe vahetamise standardite määratlus osutus oodatust keerukamaks peamiselt seetõttu, et kehtinud rahvusvahelistes nõuetes ettenähtud täpsusaste ei olnud pangatähtede pilte arvestades piisav. Siiski edastati EKP nõukogule 1998. aasta augustis kõik vajalikud dokumendid ja materjalid ning 1998. aasta detsembri keskpaigas andis nõukogu pärast põhjalikku hindamist nimiväärtustele heakskiidu. Ettevalmistused masstootmise alustamiseks olid tehtud.

PROOVISEERIA TOOTMINE

Prooviseeria käigus toodeti väike arv pangatähti, mille välimus vastas lõplikele kavanditele ja turvaelemendid olid kooskõlas üldnõuetega. Alates 1998. aasta septembrist toodeti standardseadmete abil kõiki seitset nimiväärtust vähemalt kahes trükikojas. 20-eurost pangatähte, millest pidi eeldatavasti saama üks sagedamini kasutatavaid rahatähti, toodeti üheksas trükikojas.

Prooviseeria tootmine täitis nelja eesmärgi: selle käigus kontrolliti, kas ettevalmistused pangatähtede tootmiseks on kooskõlas ühiste üldnõuetega, täpsustati üldnõudeid, kehtestati ühine heakskiitmise kord ning tehti kindlaks, kas kvaliteedijuhtimise süsteem tagab homogeense tootmise.

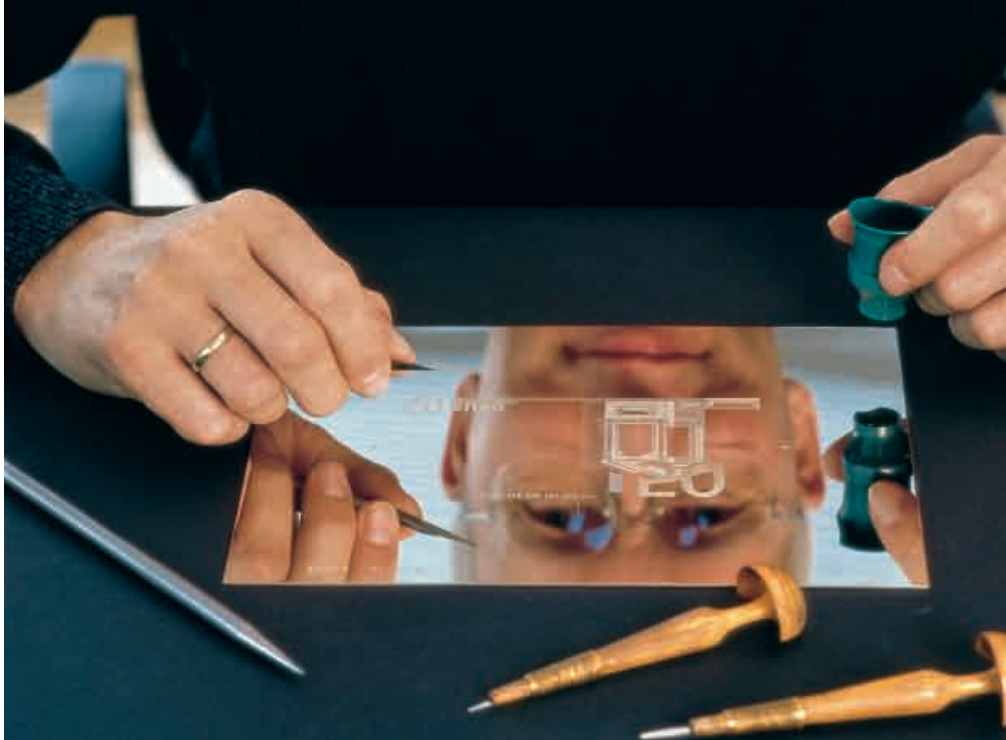
1998. aasta detsembriks oli enamiku nimiväärtuste proovipartii valmis. Järgmise kolme kuu jooksul kontrollisid osalevate riikide keskpangad ja EKP pangatähti põhjalikult. Seda tehti nii abivahendeid kasutamata kui ka suurendusklaasi abil, et teha kindlaks, kas pangatähtede iga elemendi puhul kehtestatud lubatav hälve on vastuvõetav. Pangatähed läbisid ka labori- ja kiirsortimiskatsed.

Pärast seda, kui rahatähed olid läbinud trükikodade heakskiidumenetluse, saadeti need täiendavaks kontrollimiseks teiste riikide keskpankade laboritesse ja sularahaosakondadesse. Kokku hinnati üheteistkümnelt laboris 150 000 pangatähte igas trükikojas toodetud igast nimiväärtusest.

Tulemused näitasid, et põhimõtteliselt on kõik trükikojad suutelised tootma ühiste nõuetele vastavaid pangatähti. Mõningaid nõudeid tuli ka kohandada, näiteks seoses varjatud ja silmaga nähtavate turvaelementide puhul lubatud hälvetega. Turvaniiti tuli kitsendada, et kõik paberivabrikud oleksid suutelised seda nõuetekohaselt pangatähte paberisse lõimima. Lisaks tuli mõningatel juhtudel teha muudatusi trükikodades juba reaalses tingimustes katsetatud tootmisprotsessides.

Iga nimiväärtuse kohta toodeti näidispögnad, mida kasutati masstootmises standardina. Peale selle koostati trükikodade tarbeks kataloog vastuvõetava ja sobimatu kvaliteediga pangatähtede (defektiga pangatähed ja maksimaalse lubatud hälbega pangatähed) erisustest.

Enne masstootmise algust 1999. aastal nimetati üldnõuded ümber seitsme nimiväärtuse tootmisel kehtivateks „tehnilisteks nõueteks”. Iga nimiväärtuse tehnilised nõuded koosnesid ligikaudu 200 leheküljest, mahutades andmeid, jooniseid ja pilte, pangatähtede näidiseid ning keemilisi ja füüsikalisi katseid, mille abil hinnati, kui hästi pangatähed taluvad päikesepaistet, pesuvahendeid, rebimist, kokkuvoltimist, kortsutamist jne.

Sügavtrükiplaat valmistatakse käsitsi. Pangatähtede tootmisel ühendatakse kunstiosavus kõrgtehnoloogiliste tootmismeetoditega.

Euro pangatähtede turvaelemendid näidispangatähtedel

Pangatähtede trükipoognate lõplik kontrollimine Kreekas

KVALITEEDIJUHTIMISE SÜSTEEMI LOOMINE

Prooviseeria tootmise üks eesmärk oli sisse seada kvaliteedijuhtimise süsteem. Euro pangatähtede tootmine oli riikide väeringute valmistamisest keerukam ja nõudlikum, sest hõlmas paljusid trükikodasid ja toorainetarnijaid ning eri trükikodades olid kasutusel erinevad seadmed, meetodid ja protsessid.

Järgmise sammuna tuli tagada toodangu asjakohane kvaliteet. Selleks määrati kindlaks euro pangatähtede kvaliteedi järelevalve ja heakskiitmise kord ehk üksikasjalikud menetlused tootmise kontrollimiseks trükikodades. Menetlused võeti kasutusele kõigis trükikodades. Need põhinesid rahvusvahelistel kvaliteedijuhtimise standarditel ning tootepartiide statistilise kontrolli nõuetel. Nende abil oli võimalik tuvastada parameetritele mittevastavad pangatähed.

Kõnealuste ISO (Rahvusvaheline Standardiorganisatsioon) standardite alusel koostatigi kvaliteedijuhtimise süsteemi käsitlev üksikasjalik dokument. Kõigil tootjatel tuli koostada enda kvaliteedijuhised, võttes arvesse põhinõudeid. Juhised ei hõlmanud mitte üksnes lõpptooteid, vaid ka heakskiidumenetlusi tootmise eri etappides. Trükikodade, riikide keskpankade ja EKP koostöös loodi statistilise kontrolli eest vastutav aruandeüksus.

Selleks, et tagada eri tootmisetappide järjepidevus, hindas EKP kõigis trükikodades valmistatud kõigi nimiväärtuste esimesi trükipoognaid ehk kontrollpoognaid, võrdles neid näidispoognatega ja andis lõpuks oma heakskiidu. Pärast tootmisstandardite heakskiitmist tehti otsus, et tootmise alustamiseks on kõik valmis. Sama menetlust järgitakse jätkuvalt.

TOORAINETARNIJATEGA SEOTUD ÕIGUS- JA TURVAKÜSIMUSED

Pangatähtede tootmises osales ligikaudu 40 ettevõtet, nende hulgas pangatähtede paberi, spetsiaalsete trükivärvide ning hologramm-märkide ja -ribade tarnijad. Muu hulgas võeti arvesse patendiõiguste ning monopoolsete tarnijatega seotud küsimusi.

Enne pangatähtede tootmise alustamist sõlmiti lepingud kinnitamaks, et tooraine kasutamisel ei riku trükikojad kehtivaid patendiõigusi. Lepingutega tagati ka tarnete jätkuvus: kui mõnda toorainet saadi vaid ühelt tarnijalt, sõlmiti tarnekindluse tagamiseks leping ning määrati kindlaks hinna ülemmäärad.

Üldjuhul sõlmis EKP ettevõtetega litsentside ja tarnete raamlepingud, mille alusel riikide keskpangad omakorda sõlmisid enda tarnelepingud.

Euro pangatähtede kujundustööde edenedes ja turvaelementide valimise käigus tuli rakendada meetmeid üksikasjaliku kujundusteabe kaitsmiseks

kuni selle avaldamiseni ning turvaelementide kaotsimineku või varguse vältimiseks. Kui turvaelementidega seotud teave oleks avalikuks tulnud ennetähtaegselt või turvaelemendid oleksid läinud kaotsi või varastatud, saanuks kurjategijad võimaluse valmistada euro pangatähtede võltsinguid juba enne, kui üldsus oleks jõudnud nendega tutvuda ning see vähendanuks uue vääringu usaldusväarsust.

Seetõttu võeti praktilisi meetmeid, et tagada teabe ja turvaelementide kaitse arendustööde, tootmise ja transpordi käigus. Need põhinesid parimatel turbetavadel, millest riikide keskpangad lähtusid oma vääringute kaitsel. Meetmete valikul tuli arvesse võtta ühisraha kasutuselevõtuga kaasnevaid riske eri riikides. Nii nagu euro rahatähed, ei tunne riigipiire ka kurjategijad.

Kõik pangatähtede turvaelementide tootjad pidid kasutusele võtma füüsilised turbemeetmed ja neile vastavad sisekontrollisüsteemid, mida jälgiti (ning jälgitakse jätkuvalt) korrapäraselt, et tagada turbemeetmete vastavus muutuvus riskikeskkonnas.

© Deutsche Bundesbank

Euro pangatähtede paber valmistatakse tekstiilitööstuses tekkivatest puuvillajäätmetest.

PABERI VALMISTAMINE

Euro pangatähtede paber valmistatakse kõrge kvaliteediga puuvillakiust. See teeb pangatähed tavalistest pabertoodetest füüsiliselt ja mehaaniliselt palju vastupidavamaks, mis on väga tähtis, sest rahatähed liiguvad pidevalt käest kätte ning peavad taluma ka hooletut kohtlemist.

Esmalt valgendatakse puuvillakiude seebikivi ja vesinikperoksiidi abil kõrge temperatuuriga vees suure rõhu all. Keskkonna säästmise huvides kloori ei kasutata. Pärast kiudude valgendamist lisatakse kiumassile värvained, et paber saaks õige tooni.

Seejärel puuvillakiude vormitakse, lõigutakse ja „narmastatakse”, et parandada valmispaberi mehaanilisi ja füüsilisi omadusi. Pangatähtede paberi sisalduses peavad olema tasakaalus lühikesed ja narmastatud kiud, sest nende omadused on erinevad. Väga lühikestest kiududest valmib spetsiifiline ja hea läbipaistvusega paber, kuhu saab kanda kvaliteetseid vesimärke, kuid mille mehaanilistel omadustel on puudujääke. Narmastatud kiud seevastu teevad paberi väga tugevaks ja vastupidavaks, kuid selle läbipaistvus ja seega ka vesimärkide kvaliteet on halb.

Seejärel võetakse kasutusele paberimasin. Pangatähtede paberi valmistamisel kasutatavad paberimasinad erinevad tavalistest nende ainulaadse silindersõela poolest. Paberimasina sõelaosas, kuhu eeltöödeldud paberimass valatakse, paikneb silindrikujuline traatsõel, millelt vesi ära nõrgub. Pöörleva sõela pinnale moodustub paberikiudude kiht sedamööda, kuidas vesi valgub silindri põhja. Seejärel suunatakse kiudude kiht paberimasina põhiosasse. Kihist koosnev paberilaid sisaldab umbes 5% tahkeid aineid (kiud ja lisaained) ning 95% vett. Sellele järgneb paberilaua märgpressimine, kuivatus ja liimitamine keemilise liimiga. Viimase kuivatuse ja pressimise järel sisaldab paber 5% vett ja 95% tahkeid aineid. Iga valmiv paberirull kaalub ligikaudu 2,5 tonni. Tootmisprotsessi käigus lisatakse aluspaberile mitmesuguseid keemilisi lisaaineid, et paber vastaks pangatähtede tootmisel kehtivatele rangetele füüsilistele ja keemilistele nõuetele.

Puvillakiud pärast valgendamist

Viimases etapis lõigatakse paberirullid trükkimise ettevalmistamisel poognateks. Euro pangatähtede trükipoognad pakitakse 500 lehe kaupa pakkidesse vastavalt trükikoja esitatud nõuetele. Ühele poognale mahub 24–60 pangatähte. Pangatähtede paber kaalub 85 g/m^2 , mis tähendab, et üks paberipakk kaalub olenevalt suurusest 10–20 kg.

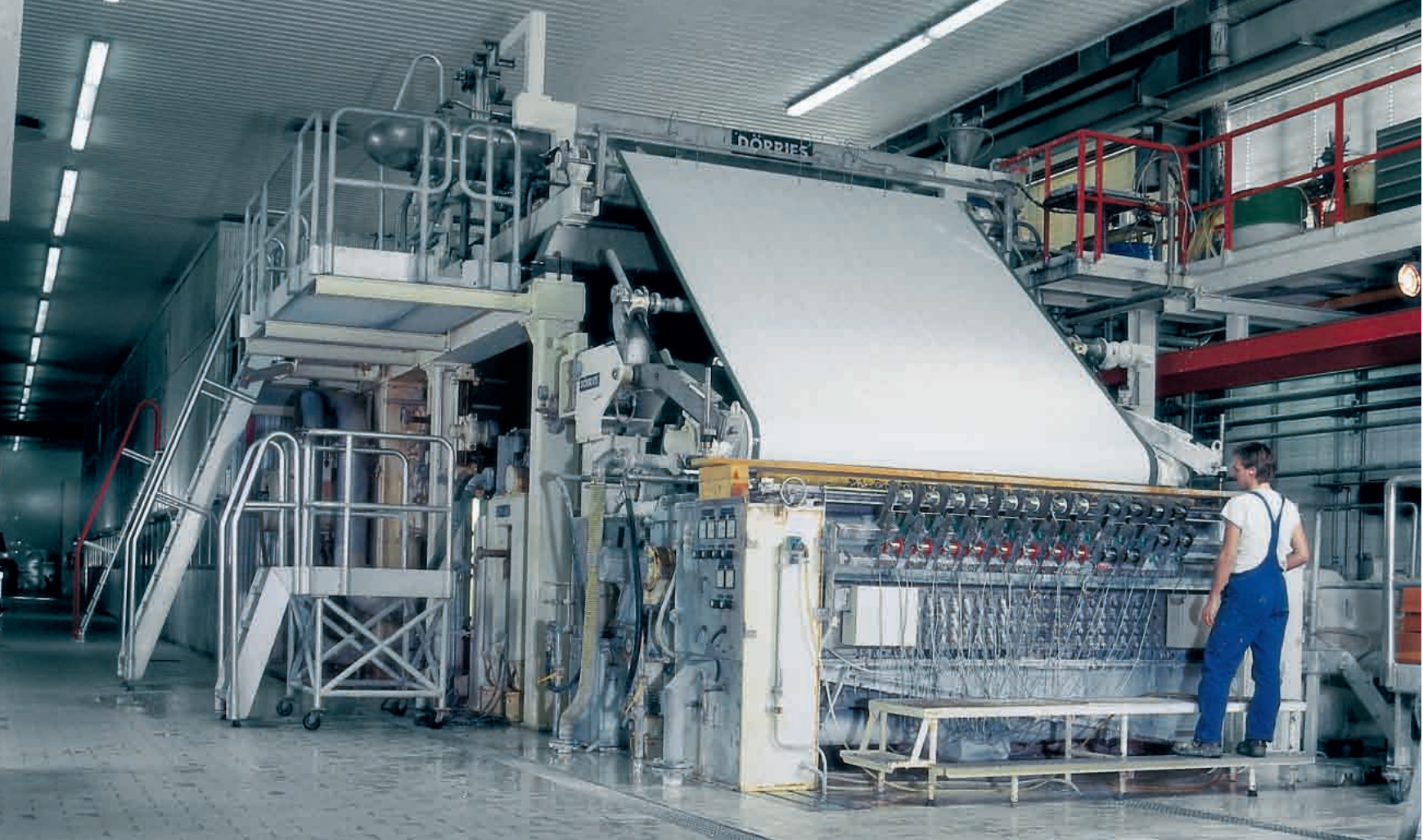
Tootmisprotsessi käigus jälgitakse rangelt nii valmivat toodangut kui ka protsessi kulgu, sest pangatähtede paberi näol on tegemist keeruka materjaliga. Kvaliteedinõuete täitmise tagamiseks on kasutusel tänapäevased arvutipõhised tootmis- ning järelevalvesüsteemid.

Euro pangatähtede paberi oluline omadus on ka selle turvalisus. Sellel kasutatakse vesimärke, turvakiude ja -niite ning spetsiaalseid trükivärve, et muuta pangatähtede võltsimine võimalikult keerukaks. Vesimärkide kujutised ilmuvad nähtavale, kui hoida pangatähte vastu valgust. Silindrikujulise sõela pinnal, mille abil kiud paberimassist eraldatakse, on korrapärase reljeefsed kujundid, mille abil saavutatakse kiumati erinev tihedus. Pärast kuivamist jäädvustub sõela pinnalt paberile ainulaadne kujutis.

Euro pangatähtedel on kaks eri liiki vesimärke, mis peavad aitama tavakasutajal tuvastada rahatähtede ehtsust. Esimesel, kolmemõõtmelisel vesimärgil kujutatakse mitmevärvilisena pangatähe põhimotiivi ning teisel, vahetult selle all paikneval vesimärgil

rahatähe nimiväärtust, mis on eriti hästi nähtav, kui vaadata pangatähte vastu valgust. Vesimärkide loomine on loominguline protsess ning nende kavandamine ja tootmine toimuvad arvutipõhiselt.

Väikese nimiväärtusega pangatähtede paberisse lisatakse tootmisprotsessi käigus hologrammriba ja tagaküljele kuldne riba. Tavapärast ei lisata turvaelemente paberitootmisprotsessi käigus, kuid seda tehakse, sest otstarbekam on paigutada turvaelemendid paberisse enne, kui rullid lõigatakse poognateks. Hologrammriba kantakse pangatähe paberile kuumpressimise teel ning kuldne riba siiditrüki abil.

© Deutsche Bundesbank

Paberilaid valmib silindrikujulise söelaga paberimasinas.

TRÜKKIMINE

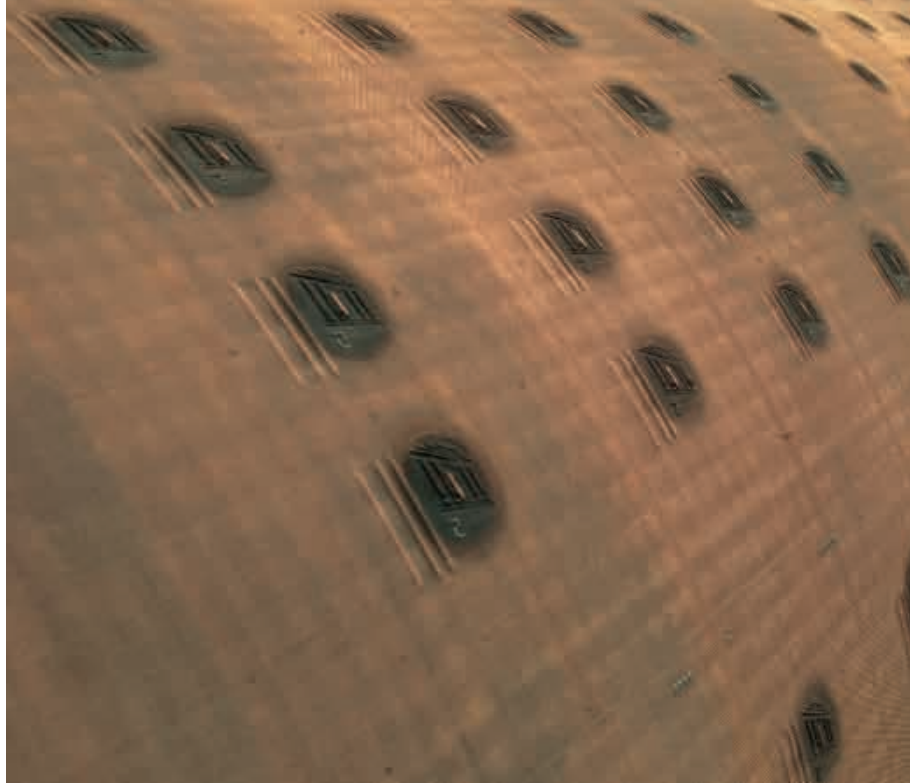
Euro pangatähtede trükkimisel kasutatakse nelja trükimeetodit: ofsettrükk, sügavtrükk, siiditrükk ja kõrgtrükk. Iga meetodi puhul kasutatakse erinevaid trükiplaate ja -vorme ning trükivärve.

Suure nimiväärtusega pangatähtede puhul alustatakse tavaliselt ofsettrükist, mille abil luuakse graafiline taust. Ofsettrüki puhul on tegu kaudse meetodiga, mille kasutamisel ei kanta trükivärvi otse trükiplaadilt paberile. Selle asemel suunatakse värv kõigepealt neljalt (trükisilindri külge kinnitatud) plaadilt kummikangale ning sealt omakorda paberile. Euro pangatähtede trükkimisel kasutatavad ofsettrükkimasinad võimaldavad trükkida pangatähtede esi- ja tagakülgi üheaegselt. Tänu sellele saab esi- ja tagaküljel paiknevaid kujundeid paigutada täpselt kohakuti, nii et näiteks vastu valgust vaadates moodustavad pangatähe

eri pooltel paiknevad katkendliku numברי osad pangatähe nimiväärtuse tervikliku kujutise.

Sügavtrükk (itaalia keeles *intaglio*, mis tähendab „sisse lõikama”) annab pangatähtedele nende omapära. EKP lühend viies eri keeles, pangatähe nimiväärtus ning aknad ja väravad on sõrmeotstega tuntavad. Need motiivid on graveeritud vagudena sügavtrükiplaadi sisse. Originaalplaadist, mis on tavaliselt valmistatud vasest, valmivad galvaanimise teel trükiplaadid. Trükivärv valatakse plaadis olevatesse vagudesse ning ülejäänud (motiivideta) pind puhastatakse pöörleva tela abil. Tela omakorda puhastatakse trükivärvist lahustite ja puhastusriba abil. Trükkimise käigus kantakse trükivärv trükisilindri külge kinnitatud plaadilt paberile. Trükivärviga täidetud vaod pressitakse

Pangatähtede paberi valmistamisel kasutatava silindrikujulise sõela pinnal on näha 5-eurose pangatähe vesimärgi motiiv.

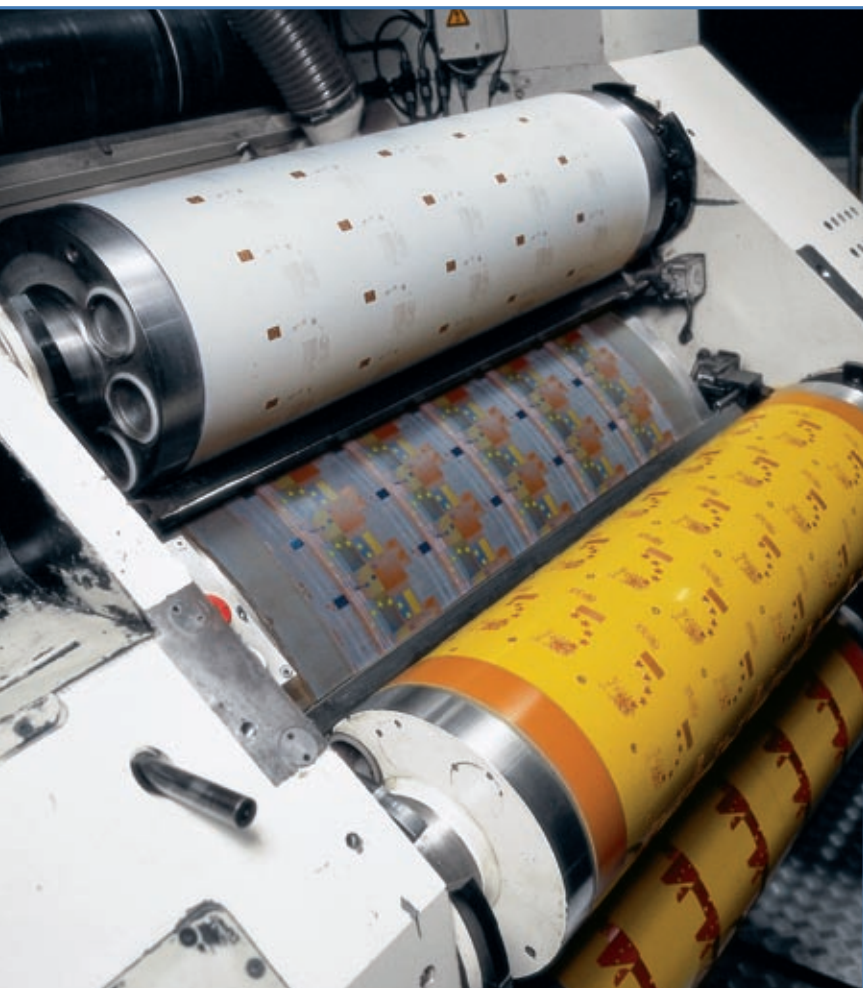

vastu paberit, kuhu tekivad reljeefsed motiivid. Soovitud reljeefsuuse saavutamiseks tuleb rakendada ligikaudu 30-tonnist survetugevust.

Sügavtrüki kasutamise järel kinnitatakse pangatähe tagaküljele järgmine turvamärk – muutuva tooniga trükivärv, mida kasutatakse nimiväärtuse märkimisel suure nimiväärtusega pangatähtedele (väikese nimiväärtusega pangatähtede paberile kantakse paberivabrikus sama meetodit kasutades kuldne riba). Mõlemad turvamärgid tehakse siiditrükis, sest nende elementide puhul peab trükivärvi pind olema tihe, et saavutada vajalik optiline tulemus. Seejärel kinnitatakse paberile kuumpressimise teel hologramm-märk (väikese nimiväärtusega pangatähtedele kantakse sama meetodi abil hologrammriba). Kasutatavad masinad suudavad töödelda 8000 poognat tunnis.

Trükipoognate nummerdamisel kasutatakse kõrgrükki. Pangatähtede numbrid kantakse nende tagaküljele. Pärast nummerdamist lõigatakse poognad automaatselt pangatähtedeks ja need pakitakse. Poognaid lõigatakse pikuti ja põigiti ning saadud 100 pangatähest koosnevad pakid komplekteeritakse kümne paki kaupa. Need omakorda pakendatakse läbipaistvasse kilesse.

Trükipoognaid ja -kvaliteeti kontrollitakse tootmisprotsessi käigus korduvalt. Seda tehakse nii vahetult tootmisliinil kui ka väljaspool (valimid). Kontroll võib hõlmata nii üksikuid poognaid kui ka kogu toodangut, olenevalt sellest, millist parameetrit jälgitakse. Näiteks trükikodade kiirtöötlemismasinatele toimub tootmisprotsessi lõpus automaatne kvaliteedikontroll. Selle käigus kõrvaldatakse ning seejärel hävitatakse defektiga pangatähed automaatselt või need purustatakse juba masinas.

Silindrile kinnitatud trükiplaat ja kummikangas ofsettrükimasinas, millega toodetakse 50-euroseid pangatähti.

Silindrile kinnitatud trükiplaat sügavtrükimasinas, millega toodetakse 50-euroseid pangatähti.

Siiditrukimasin, mille abil kantakse 50-eurostele pangatähtedele muutuva tooniga trükivärv.

Igale pangatähele kantakse ainulaadne seerianumber.

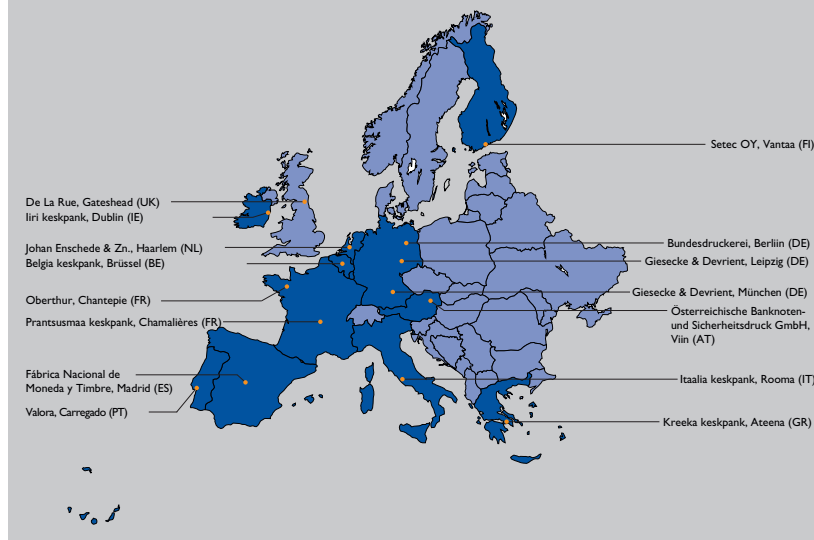
EURO PANGATÄHTEDE SUURETIRAAŽILISE TOOTMISE KORRALDAMINE

1996. aastal otsustas ERI nõukogu, et euro pangatähtede esimese tiraaži tootmisse tuleb kaasata kõik ELi trükikojad, kes olid seni tegelenud liikmesriikide pangatähtede valmistamisega. Põhjuseks oli asjaolu, et lühikese tähtaja jooksul oli vaja toota erakordselt suur arv pangatähti: piisav varu pangatähti tuli toimetada riikide keskpankade 500 kontorisse mitu kuud enne euro sularaha kasutuselevõttu 2002. aasta 1. jaanuaril, et need omakorda jõuaksid edastada pangatähed aegsasti kommertspankadesse. Tootmise korraldamiseks kaaluti kaht võimalust.

- Iga riigi keskpank toodab ise oma riigi nõudluse rahuldamiseks vajalikud pangatähed. See tähendaks, et kõik keskpangad toodavad kõiki nimiväärtusi.
- Iga riigi keskpank toodab vaid mõningaid nimiväärtusi, kuid seda kõigi euroala riikide vajaduste katteks.

Teist valikut peeti oluliselt tõhusamaks. Kui näiteks toota 50-euroseid pangatähti üksnes neljas trükikojas viieteistkümnest, oleks pangatähtede kvaliteet ühtlasem ning tegevuse kooskõlastamine hõlpsam. Samal ajal tulnuks aga – vastukaaluks saavutatud tõhususele – teha jõupingutusi ja kanda suuri kulusid erakordselt suure arvu pangatähtede jaotamisel.

PANGATÄHTEDE TRÜKKIMINE Euro pangatähti tootnud trükikodade asukohakaart

Neis trükikodades valmis esimene tiraaž euro pangatähti.

Teise valiku puhul tekitas probleeme see, et ettevalmistusi ei saanud alustada enne, kui oli kindel, millised riigid võtavad euro kasutusele. Trükikojad pidid siiski tellima vajalikke trükiseadmeid juba enne otsuse langetamist. Õnneks selgus näidispangatähtede projekti ja hilisema prooviseeria tootmise käigus, et tehnilised põhjused ei eeldanud teatud nimiväärtuste tootmise koondamist üksikutesse keskpankadesse. Seepärast otsustati, et esialgu toodavad kõik keskpangad kõiki nimiväärtusi.

Keskpankadel oli siiski võimalik sõlmida omavahel kahepoolseid tööjaotuskokkuleppeid. Eriti suurt kasu tõi see suure nimiväärtusega pangatähtede (200- ja 500-eurosed) tootmisel, sest nende trükikogused olid väikesed. Iseäranis väikestel riikidel oli soodsam nende nimiväärtuste tootmisest loobuda ja tellida neid mõnelt suuremalt riigilt, saades kasu mastaabisäästust.

Ofsettrükimasin

Ehkki kogu projekti kooskõlastamise eest vastutas EKP, pidi iga riigi keskpank vajalikud pangatähed ise enda valitud trükikojast tellima. Seega ei olnud tootmine keskselt korraldatud. 2001. aastaks oli keskpankade ja trükikodade vahel sõlmitud juba 70 kokkulepet eri nimiväärtusega pangatähtede tootmiseks.

Pangatähtede paberi masstootmine algas 1999. aasta hakul ning samal suvel alustati trükiteid Belgias, Hispaanias, Itaalias, Madalmaades, Prantsusmaal ja Saksamaal. Järgmistel kuudel liitusid tegevusega järk-järgult ka teised trükikojad. Pangatähtede näidised toodeti nendes trükikodades, kus vastavaid nimiväärtusi esimesena valmistama hakati. Pärast EKP heakskiitu seati need standardiks kõigile trükikodadele. Mõnedes trükikodades toodeti veel jätkuvalt liikmesriikide pangatähti ning euro pangatähtede valmistamist alustati hiljem. Näiteks Kreekas algas pangatähtede trükkimine 2000. aasta lõpus, sest euroalaga liituti alles 2001. aastal.

Euro kasutuselevõtu lähenedes tuli kuus toota miljard pangatähte. See tähendab, et trükikojad valmistasid kokku 33 miljonit pangatähte päevas, 1 400 000 pangatähte tunnis, 23 000 pangatähte minutis ning ligikaudu 400 pangatähte sekundis. Osad trükikojad töötasid kolmes vahetuses ning samuti riiklikel pühadel. Euro kasutuselevõtule eelnenud pangatähtede tootmises osales kolm trükikoda Saksamaalt, kaks Prantsusmaalt ning üks kõigist ülejäänud euroala riikidest (v.a Luksemburg). Üks trükikoda asus ka Ühendkuningriigis ehk väljaspool euroala.

TERVISELE OHUTUD

Kõiki seitsset nimiväärtust ja nende valmistamiseks kasutatud materjale kontrolliti rangeimate Euroopa tervishoiu- ja ohutusnõuete kohaselt. ISO 10993 standardil põhinevad katsed viis läbi Madalmaade rakendusteaduslike uuringute instituut. Kontrolli tulemused kinnitasid, et tavapärasel kasutamisel ei põhjusta euro pangatähed terviseprobleeme.

€-day

4. PEATÜKK

ÜLEMINEK ÜHISRAHALE

EURO PANGATÄHTEDE NÕUDLUSE HINDAMINE

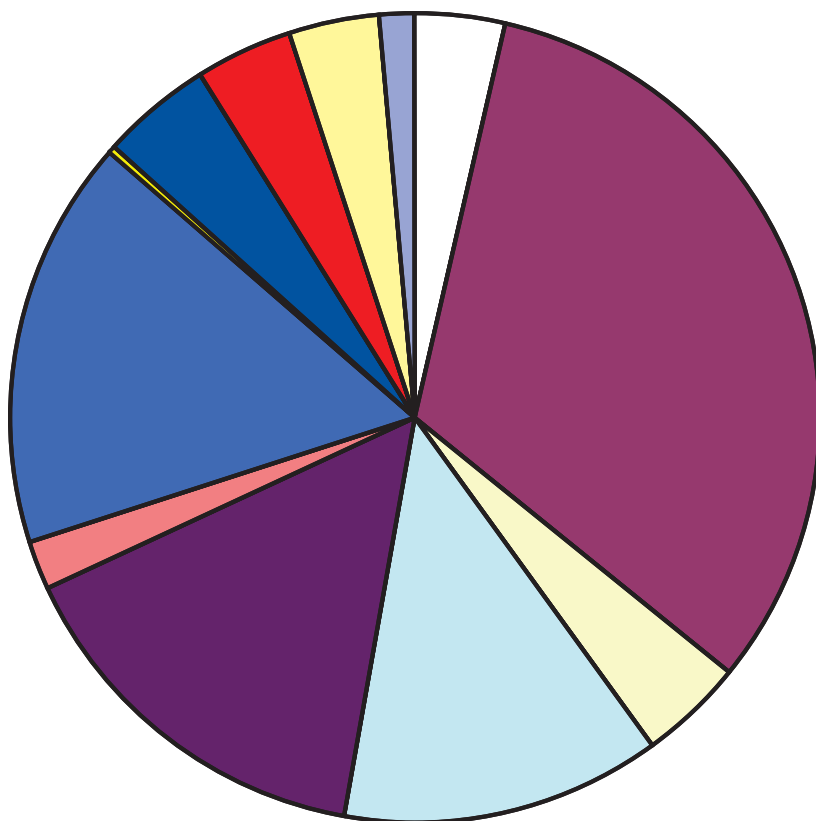
Kõik keskpangad kalkuleerisid, kui palju euro pangatähti vajatakse hinnanguliselt euro kasutuselevõtu ajaks ning kui palju ülejäänud 2002. aastaks. Esimene kalkulatsioon tehti juba 1998. aastal, kuid seda ajakohastati igal aastal ning vastavalt kohandati ka kavandatud tootmismahte. Üleminekule eelnenud kuudel tellisid kommertspangad oodatust rohkem väikese nimiväärtusega pangatähti ning nende vajadused tuli rahuldada.

Kõigepealt trükiti pangatähti euro sularahale ülemineku tarbeks, kus eurod pidi kasutusele võetama varem ringluses olnud riikide väeringute pangatähtede asemel. Seejärel toodeti euro pangatähti ka logistilistesse varudesse, et tagada vajaliku hulga pangatähtede olemasolu kogu aasta vältel. Keskpankade jaoks osutus keerukaks hinnata, milliseks kujuneb nõudlus eri nimiväärtuste järele, sest riikide väeringute rahatähtedel olid euro pangatähtede omadest erinevad nimiväärtused. Tuli põhjalikult kaaluda, millised tagajärjed võivad olla mõnede nimiväärtuste asendamisel euromüntidega ning suure nimiväärtusega euro pangatähtede kasutuselevõtul.

Lisaks tuli arvestada ka euroalaväliste riikide nõudlusega. Eeskätt olid Saksa margad väljaspool Saksamaad tihedas kasutuses – eelkõige Kesk- ja Ida-Euroopa riikides. Väärtuse järgi hinnatuna oli kõigist Saksa markadest väljaspool Saksamaad kasutusel ligi üks kolmandik (ligikaudu 32–45 miljardit eurot). Oli võimatu ennustada, kui suur osa neist vahetatakse eurodeks ning kui palju vahetatakse neid eurodeks teistes Ida-Euroopaga piirnevates euroala riikides.

2001. aastal otsustati, et esialgse tootmise maht on 14,9 miljardit pangatähte (väärtusega üle 633 miljardi euro). Sellest 9–10 miljardit rahatähte suunati üleminekuvarudesse, et vahetada välja ringluses olevad riikide väeringute pangatähed, ning umbes viis miljardit euro rahatähte oli mõeldud logistiliste varude tarbeks. Euro pangatähtede üleminekuvarude suurus prognoositi liikmesriikides kasutusel olnud rahatähtede arvu alusel (2000. aasta lõpus 11,7 miljardit pangatähte), ehkki tegelik nõudlus osutus sellest väiksemaks. Aasta pärast euro rahatähtede kasutuselevõttu oli ringluses 8,2 miljardit pangatähte. 2006. aasta lõpus oli nende arv juba 11,3 miljardit.

Lisaks ülemineku- ja logistilistele varudele otsustas EKP nõukogu 2001. aasta alguses luua euro pangatähtede keskreservi, et olla valmis võimalikeks tootmisprobleemideks, pangatähtede kvaliteedi ja kogustega seotud probleemideks ja/või teatavate nimiväärtuste nõudluse kasvuks. Keskreservi paigutati 1,9 miljardit pangatähte (valdavalt 5-, 10-, 20-, 50- ja 100-eurosed rahatähed, mida kõige sagedamini kasutatakse). Nende trükkimise eest vastutas rühm Euroopa trükikodasid, kellel jätkus veel jõudlust seda ülesannet täita. Pangatähed tellis ja ostis välja EKP. Riikide keskpangad pidid vajaminevaid pangatähti ostma omakorda EKP-lt. Ligikaudu 30% keskreservi kuuluvatest pangatähtedest võeti kasutusele enne ühisrahale üleminekut ja selle ajal. Ülejäänud osa suunati tervenisti eurosüsteemi strateegilistesse varudesse.

- 3,7% □ Belgia
- 32,1% ■ Saksamaa
- 4,2% □ Kreeka
- 12,9% □ Hispaania
- 15,2% ■ Prantsusmaa
- 2,0% □ Iirimaa
- 16,4% ■ Itaalia
- 0,3% ■ Luksemburg
- 4,4% ■ Madalmaad
- 3,7% ■ Austria
- 3,6% □ Portugal
- 1,5% □ Soome

KOKKU 100%

Riikide keskpankade panus euro pangatähtede esialgsesse tootmisse

Killesse pakendatud euro pangatähed Hispaania keskpangas Madridis

PANGATÄHTEDE RINGLUS JA VARUD

Euro pangatähed (ja mündid) loetakse ringluse lastuks, kui riigi keskpang on need väljastanud – üldjuhul kommertspankadele. Ringluses olevate pangatähtede arv väheneb, kui need tagastatakse keskpankadele. Seega võrdub ringluses olevate pangatähtede arv emiteeritud pangatähtede ja tagastatud pangatähtede vahega. Ringluses on pangatähed ka siis, kui neid ei kasutata makseteks, vaid hoitakse pangas või hoiukarbis.

Riikide keskpankade varud sisaldavad nii uusi kui ka kasutatud rahatähti. Pärast pangatähtede seisukorra ja ehtsuse kontrollimist lastakse need tagasi ringluse. Kasutuskõlbmatud pangatähed hävitatakse ning võltsingutest teavitatakse politseid. Eurosüsteemi pangatähtede varud jagunevad logistilisteks ja strateegilisteks.

Logistilised varud on keskpankade tavapärased varud ning rahuldavad vajaduse pangatähtede järele normaalolukordades ja hooajalise kõrgema nõudluse korral.

Neid kasutatakse selleks, et:

- asendada ringlusest kõrvaldatud kõlbmatud pangatähed uutega;
- rahuldada oodatavat suuremat vajadust pangatähtede järele;
- reageerida nõudluse hooajalistele muutustele;
- optimeerida pangatähtede vedu riikide keskpankade filiaalide vahel.

Mida laiem on riigi keskpanga võrgustik, seda suuremaid varusid vajatakse, sest kõik keskpanga filiaalid peavad suutma pidevalt täita võimalikku nõudlust mis tahes nimiväärtuste järele.

Pikema aja jooksul võib keskpankade logistilistes varudes tekkida üle- või puudujääke seoses sellega, et euroala kodanikud viivad reisides euro pangatähti ühest riigist teise. Kui riigi keskpangal tekib vajadus mõne nimiväärtuse järele, mida keskpankade logistilistes varudes piisavalt ei ole, hangitakse neid eurosüsteemi strateegilistest varudest.

Euro pangatähtede transport relvastatud eskordi
saatel Carregado trükikojas Portugalis

PANGATÄHTEDE VARUDE HALDAMINE ÜLEMINEKUETAPIS

Euro sularahale ülemineku eel vaadati korrapäraselt üle riikide keskpankade koostatud pangatähtede tootmise kavad ning loodi euro pangatähtede keskreserv. Eeldati, et selle tulemusel on eurosüsteemil enne euro sularahale üleminekut olemas piisav varu pangatähti. Euro kasutuselevõtule eelnenud kuudel aga toimetati kommertsbankadesse väga suurtes kogustes väikese nimiväärtusega pangatähti ning seepärast tekkisid kahtlused, kas kõigi keskpankade varud on 2002. aasta alguses tekkiva nõudluse täitmiseks piisavad. Elkkõige puudutas see küsimus 5-euroseid rahatähti. Seetõttu lõi eurosüsteem võimalike piirkondlike puudujääkidega seotud riskide minimeerimiseks varude haldussüsteemi.

Selle kaudu pääsesid kiiresti pangatähti vajavad keskpangad operatiivselt ligi keskreservile. Lisaks kohustusid kõik keskpangad aitama teisi, tehes neile kättesaadavaks oma ülemäärased pangatähtede kogused. Kui keskpangas tekkis pangatähtedest puudus, tuli sel kõigepealt pöörduda keskreservi poole. Kui keskreservil ei olnud võimalik vajadust katta, olid ülejäänud keskpangad operatiivselt valmis edastama pangatähti oma ülemäärastest logistilistest

varudest. Süsteemi rakendamiseks ajakohastasid riikide keskpangad 2001. aasta detsembris oma prognoose kuni 2002. aasta veebruari lõpuni vajatavate pangatähtede maksimumkoguste kohta ning esitasid EKP-le üksikasjalikud andmed, millest nähtus, kui suurt pangatähtede reservi vajatakse tõrgeteta varustamise tagamiseks. Sellest teabest lähtudes ning alates 2002. aasta 1. jaanuarist ringlusse lastud pangatähtede arvu käsitlevate igapäevaste andmete alusel oli EKP-l võimalik jälgida euro pangatähtede nõudlust ja varusid otsustavas üleminekuetapis.

Ajavahemikus 2001. aasta novembrist 2002. aasta jaanuarini taotlesid mõned keskpangad keskreservist üle 500 miljoni 5- ja 10-eurose rahatähe. Suurem osa nendest pangatähtedest jäi siiski üleminekuetapis ringlusse laskmata, sest pankadele algselt saadetud kogused katsid valdava osa nende vajadustest ning 2002. aasta jaanuari esimestel nädalatel tuli keskpankadel tarnida neile üksnes väheses koguses euro rahatähti. Siiski võimaldas varude haldussüsteem vältida tõrkeid pangatähtedega varustamisel ning sillutas teed püsiva süsteemi loomisele pärast üleminekuetapi lõppu.

Euro pangatähtede ja müntide tarnimine Austria supermarketisse 2001. aasta lõpus

PANGATÄHTEDE JA MÜNTIDE EELJAOTUS

2001. aasta viimase nelja kuu jooksul, mil ringluses olid veel riikide enda vääringud, hankisid euroala ettevõtted – eelkõige pangad ja kauplused – endale euro pangatähtede ja müntide varusid. See toimus kahes etapis – eeljaotuse ja täiendava eeljaotuse käigus. Eeljaotuse ajal toimetasid riikide keskpangad pangatähti ja münte kommertspankadesse, kes omakorda edastasid need kauplustesse, pangafiliaalidesse jne. Uued pangatähed ja müntid ei kehtinud siis veel seadusliku maksevahendina ja nende ringlusesse laskmine oli keelatud. Eeljaotuse ja täiendava eeljaotusega tagati pangatähtede ja müntide piisav kättesaadavus aegsasti enne 2002. aasta 1. jaanuari. Ühtlasi kindlustati sellega, et sularahaveoga tegelevad ettevõtted said oma 7600 sõidukit kasutada tõhusalt ning vältida tarnete kuhjumist 2001. aasta lõppu. Eeljaotus oli kasulik teistelegi:

- pangad täitsid euro pangatähtedega 200 000 sularahaautomaati;
- jaemüüjad valmistasid ette oma kassaseadmed;
- pangad ja müügiautomaatide operaatorid hakkasid täitma oma seadmeid euro rahatähtedega.

Kui 2002. aasta alguses oleks tekkinud uute pangatähtede ja müntide puudujääk, näidanuks see uut vääringut halvas valguses ning pikendanuks riikide vääringute ja euro sularaha paralleelkasutuse perioodi, mille maksimumpikkuseks oli määratud kaheksa nädalat. Euro pangatähtede ja müntide tõrgeteta kasutuselevõtu tagamiseks tuli neid tarnida aegsasti ja piisavalt suurtes kogustes. Sellega suurendati ka üldsuse ja finantsturgude usaldust uue vääringu vastu. 2001. aasta lõpuks jõuti tarnida ligikaudu 80% esialgsest pangatähtede vajadusest ja 97% müntide vajadusest (sealhulgas euromüntide stardipaketid üldsuse jaoks).

Erinevate asjaolude tõttu alustasid riikide keskpangad pangatähtede eeljaotust ja täiendavat eeljaotust eri aegadel – olenevalt riigi suuruselt, majanduslikust olukorrast, sularahatarnete korraldusest ja eurole ülemineku tegevuskavast. Eeljaotuse ja täiendava eeljaotusega alustati alates 1. septembrist 2001, seega oli selle maksimumpikkuseks neli kuud. Varasem algus ei olnud logistiliselt põhjendatud ning oleks suurendanud nii turvariski kui ka ohtu, et euro

Klient ostmas euromüntide
stardipaketti Pariisi pangas

sularaha jõuab ringlusse ettenähtust varem. Pangatähtede ja müntide tarneajad olid sageli erinevad. Mündid tarniti üldjuhul varem, sest nende vedamine kujutas endast suuremat logistilist koormust kui pangatähtede transport. Samuti oli müntide nimiväärtus väiksem ja sellest tulenevalt ka turvariskid madalamad.

Riikide keskpangad panid pankadele ja jaemüüjatele õigusliku või lepingulise kohustuse mitte edastada tarbijatele sularaha enne 2002. aasta 1. jaanuari. Euro pangatähtede enneaegne ringlusse laskmine oleks häirinud tegevuskava elluviimist ning tekitanud segadust. Pangad pidid sõlmima kindlustuslepingud, katmaks võimalikke ohte, et pangatähed või mündid hävivad, varastatakse või röövatakse või lastakse ringlusse ettenähtust varem. Pankadesse toimetatud euro pangatähed jäid kõigis riikides kuni 2002. aasta 1. jaanuari keskööni keskpankade omandusse. Kui omandiõiguse säilitamine ei olnud riigi õigusaktide kohaselt võimalik, tuli tarnitud pangatähtede katteks esitada tagatis.

Erinevalt pankadest, kauplustest ja muudest asutustest ei olnud üldsusel euro sularahale juurdepääsu enne selle kasutuselevõttu. Ainsaks oluliseks erandiks olid euromüntide stardipaketid, mida oli võimalik alates 2001. aasta detsembri keskpaigast osta pankadest ja keskpankadest. Need sisaldasid väikest hulka euromünste väärtusega 3,88 eurost (23 Soome marka) 15,25 euronit (100 Prantsuse franki). Paketi eesmärk oli tutvustada üldsusele euromünste ning muuta ühisele sularahale üleminek lihtsamaks. Loodeti, et euromünste kasutatakse maksmiseks juba 2002. aasta alguses ning jaemüüjad saavad tänu sellele rohkem vahetusraha.

Karmid turvameetmed euro pangatähtede saadetise lähetamisel Itaalia keskpanga filiaalil Rooma lähedal

Riikide keskpankade teabekampaaniates kutsuti inimesi üles kasutama stardipakettide münte kollektioneerimise asemel maksmiseks, kuid paljud eelistasid siiski säilitada neid mälestusena ajaloolisest sündmusest. Pakette toodeti vähe ning mõnedes riikides müüdi need läbi 48 tunniga.

Kuid miks nõustusid pangad hoidma oma valduses suurt kogust euro sularaha juba aegsasti enne selle ringlusse laskmist? Sularaha ei kanna intressi ning pankadel tuleb kanda likviidsuskulusid. Need lisakulud tuli hüvitada. Euro pangatähtede ja müntide varaste tarnete vastuvõtmine püüti teha pankade jaoks atraktiivsemaks, pakkudes erinevaid debiteerimismudeleid,

- milles kajastati pankade ülemääraseid likviidseid varasid eurodes;
- mis olid selged ja arusaadavad ning mida oli lihtne rakendada;
- ning mis ei mõjutanud pankade ja klientide vahelisi suhteid.

Nn lineaarse debiteerimismudeli kohaselt debiteeriti euro pangatähed ja mündid pankadele nimiväärtuse järgi kolmes võrdses osas vastavalt 2., 23. ja 30. jaanuaril 2002.

Kuupäevade kindlaksmääramisel võeti arvesse 2002. aasta alguse põhilisi refinantseerimisoperatsioone, millega EKP lisas kommertspankadele likviidsust. EKP nõukogu nõustus, et kõnealune debiteerimismudel peaks jääma eurosüsteemi tasandil ainsaks instrumendiks, millega hüvitatakse euro sularahale üleminekus osalejate kulud. Riikide tasandil oli siiski võimalik teha piiratud hulgal erandeid eeldusel, et sellised meetmed hõlbustavad ühishaha kasutuselevõttu. Näiteks pakkusid mõned keskpangad stiimuleid pankadele, kes võtsid varakult vastu väikese nimiväärtusega euro pangatähti või tagastasid riigi vääringu sedeleid ja münte viivitusteta.

Kuna märkimisväärne hulk euroala riikide keskpankade poolt ringlusse lastud pangatähti oli kasutusel väljaspool euroala, tarniti piiratud koguses euro pangatähti ja münte varakult ka nendes riikidesse. Selleks, et reguleerida euro sularaha jaotamist euroalavälistele kommertspankadele, võeti vastu EKP suunis, mille kohaselt euroala pankadel oli lubatud tarnida euro pangatähti oma euroalavälisesse filiaalidesse ja peakontoritesse alates 2001. aasta 1. detsembrist.

Relvastatud turvamehed kaitsmas euro pangatähti vedavat veokit selle väljumisel praamilt Kreekas

Lisaks võisid pangad edastada sularaha oma tütarettevõtetele ning ka teistele pankadele, kelle peakontorid ja/või filiaalid asusid väljaspool euroala.

Hilisemas EKP suunises laiendati euro pangatähtede eeljaotuse võimalusi euroalavälistes riikides veelgi. Riikide keskpankadel oli lubatud toimetada euro pangatähti väljaspool euroala asuvatele rahatähtede hulgijaotusega tegelevatele pankadele, kes omakorda võisid need edastada euroalavälisest pankadest klientidele. Samuti sai euro pangatähti toimetada euroalavälisetele keskpankadele, kes jaotasid need nende jurisdiktsiooni alla kuuluvatele pankadele. Samal ajal oli keelatud sularaha edastada näiteks euroalavälisetele jaemüüjatele.

Euro pangatähtede jaotust euroalavälistes riikides võis alustada kõige varem alates 1. detsembrist 2001. Väljaspool euroala asuvatele krediitiasutustele ja keskpankadele tarniti euro sularaha kokku 4,1 miljardi euro väärtuses. 78% sularahast tarnis Saksamaa keskpank ning 12% Prantsusmaa keskpank. Rohkem kui pooled väljapoole euroala suunatud pangatähed läksid Ida-Euroopa riikidesse,

sealhulgas Lääne-Balkani riikidesse ja Türgisse (kus paralleelselt riikide väeringutega oli küllaltki laialdaselt kasutusel ka Saksa mark). Suures koguses pangatähti viidi ka Põhja-Aafrikasse ning rahvusvahelistesse hulgi pankadesse näiteks Šveitsis ja Ühendkuningriigis.

EELJAOTUS JA TÄIENDAV EELJAOTUS

Eeljaotuse käigus toimetati euro pangatähed ja müntid keskpankadest kommertsbankadesse või nende volitatud esindajate kätte (sularahaveoga tegelevad ettevõtted) ajavahemikus 2001. aasta 1. septembrist 31. detsembrini. Nende pangatähtede ja müntide edastamist alates 1. septembrist 2001 kolmandatele pooltele, näiteks kauplustele, restoranidele ning müügiautomaatide tootjatele ja ettevõtetele, nimetati täiendavaks eeljaotuseks. Eeljaotust ja täiendavat eeljaotust reguleerivad üksikasjad, sh mõlema jaotuse debiteerimismudel, sätestati EKP suunistes.

JAEMÜJATE ABISTAMINE ÜHISRAHALE ÜLEMINEKUL

Arvestades, et kauplustest pidi saama uute müntide peamine jaotuskanal (pangatähti levitati peamiselt sularahaautomaatide kaudu), tekitas paljudele jaemüjatele muret ülesanne hoida enda valduses suurtes kogustes euromüntide. Seda olukorda püüti leevendada euromüntide stardipakettide abil ning samal eesmärgil paluti ka pankadel täita sularahaautomaadid väikese nimiväärtusega pangatähtedega. Samuti kutsuti ametiasutusi üles eelistama (sageli sularahas makstavate) sotsiaaltoetuste maksmisel väikese nimiväärtusega pangatähti.

Paluti ka üldsuse toetust. Euro 2002 teabekampanias soovitati inimestel maksmisel vältida riigi vääringu ja euro üheaegset kasutamist, võtta euro pangatähted ja mündid kasutusele nii kiiresti kui võimalik ning maksta võimaluse korral täpse summaga.

EURO SULARAHA RINGLUSSE LASKMINE

Esimestel päevadel pärast euro sularahale üleminekut oli ringluses prognoositust enam pangatähti. See oli tingitud asjaolust, et eeljaotuse käigus oli tarnitud väga suurtes kogustes sularaha ning tänu sellele oli nüüd võimalik avanenud „rahakraanide” kaudu väljastada märkimisväärne kogus pangatähti. Võimalused riikide vääringute kasutusest kõrvaldamiseks olid aga küllaltki piiratud ning seetõttu oli see aeganõudev.

Üleminekuetapis jälgis EKP ringlusse lastud euro pangatähtede ja müntide, aga ka kasutusest kõrvaldatud vanade vääringute sedelite koguseid iga päev. Leheküljel 63 esitatud joonisel on näidatud ringluses olevate pangatähtede koguarv pärast

euro sularaha kasutuselevõttu. Kõik eeljaotuse käigus tarnitud pangatähted loeti ringlusse lastuks, seega oli 2002. aasta 1. jaanuaril ringluses olevate pangatähtede väärtus 403 miljardit eurot ehk 6% suurem kui 2001. aasta alguses.

Ringluses olevate pangatähtede arv vähenes iga päevaga, sest kasutusest kõrvaldatud vanade vääringute rahatähtede hulk ületas pidevalt uute euro pangatähtede kogust. 28. veebruaril 2002 oli euro pangatähtede arv esmakordselt suurem ringlusest kõrvaldatud vanade rahatähtede hulgast. Tol päeval ulatus ringluses olevate pangatähtede koguväärtus 285,1 miljardi euroni, mis oli ligikaudu ühe neljandiku võrra väiksem kui 2001. aasta 28. veebruaril.

Üleminekuaja alguses tekkis eriti suur nõudlus 5- ja 10-euroste pangatähtede järele, sest eurosüsteem oli palunud pankadel jaotada peamiselt väikese nimiväärtusega pangatähti. Esimeste päevade möödudes vähenes selliste rahatähtede hulk kiiresti – 5-euroste puhul rohkem kui 30% ning 10-euroste puhul ligikaudu 20% ühe kuu jooksul. Samal ajal kasvas pidevalt nõudlus suure nimiväärtusega pangatähtede järele. See muutus kajastus ringluses oleva euro pangatähte keskmises väärtuses, mis 2002. aasta jaanuaris oli 28 eurot ning sama aasta lõpus 44 eurot. 2006. aasta detsembris oli ringluses oleva euro pangatähte keskmine väärtus 55 eurot.

Enamikus euroala riikides kasvas jaanuari kahel esimesel nädalal sularahamaksete osatähtsus kõigi maksete hulgas, sest inimesed kasutasid veel oma viimaseid vana vääringu varusid ning samal ajal tutvusid juba euro sularahaga. Olukord normaliseerus jaanuari teisel poolel. 7. jaanuari seisuga tehti eurodes keskmiselt 75% sularahamaksetest ning jaanuari keskspaigaks oli see näitaja ületanud juba 90% piiri.

Uhiuute euro pangatähtedega tutvumine 2002. aasta 1. jaanuari südaööl Maastrichtis

RIIKIDE VÄÄRINGUTE PANGATÄHTEDE JA MÜNTIDE RINGLUSEST KÕRVALDAMINE

Paljudes riikides püüdsid ametiasutused vähendada pankade, jaemüüjate ja sularahaveoga tegelevate ettevõtete üleminekuagest töökoormust, kutsudes tarbijaid üles hoiustama liikmesriikide münte pankades juba aegsasti enne 2002. aasta jaanuari. Lisaks korraldasid heategevusorganisatsioonid kampaaniaid, mille käigus oli võimalik „vanu” münte annetuse korras ära anda. 2001. aastal vähenes liikmesriikide ringluses olevate müntide väärtus 9%, langes 17,9 miljardilt eurolt 2000. aasta lõpus 12 kuu jooksul 16,3 miljardi euroni. Arvuliselt oli 2001. aasta lõpus ringluses 107,5 miljardit riikide vääringute münti ehk kaks korda rohkem kui vermiti euromünte euro kasutuselevõtuks.

Selline erinevus tulenes kasutajate harjumusest münte koguda. Pikaajalisel kogumisel (näiteks rahakassadesse) eelistatakse eriti väikese nimiväärtusega münte, mis võivad seetõttu ringlusest kaduda. Lisaks on neist huvitatud kollektsionäärid, kes ei pruugi alati pöörata kuigi suurt tähelepanu oma kogude väärtusele. Väikese nimiväärtusega münte kasutatakse maksmisel üksnes piiratud määral ning tagasi saadud peenraha ei pruugita alati kulutada uutele ostudele. Samuti ei vaheta kommertspangad reisidelt kaasa toodud välismaiseid münte, mis tähendab, et needki jäävad ringlusest kõrvale. Müntide kogumise ja nende ringlusest kõrvalejäämise tõttu tuleb pidevalt käibele lasta uusi münte ning suurendada ringluses olevate müntide hulka.

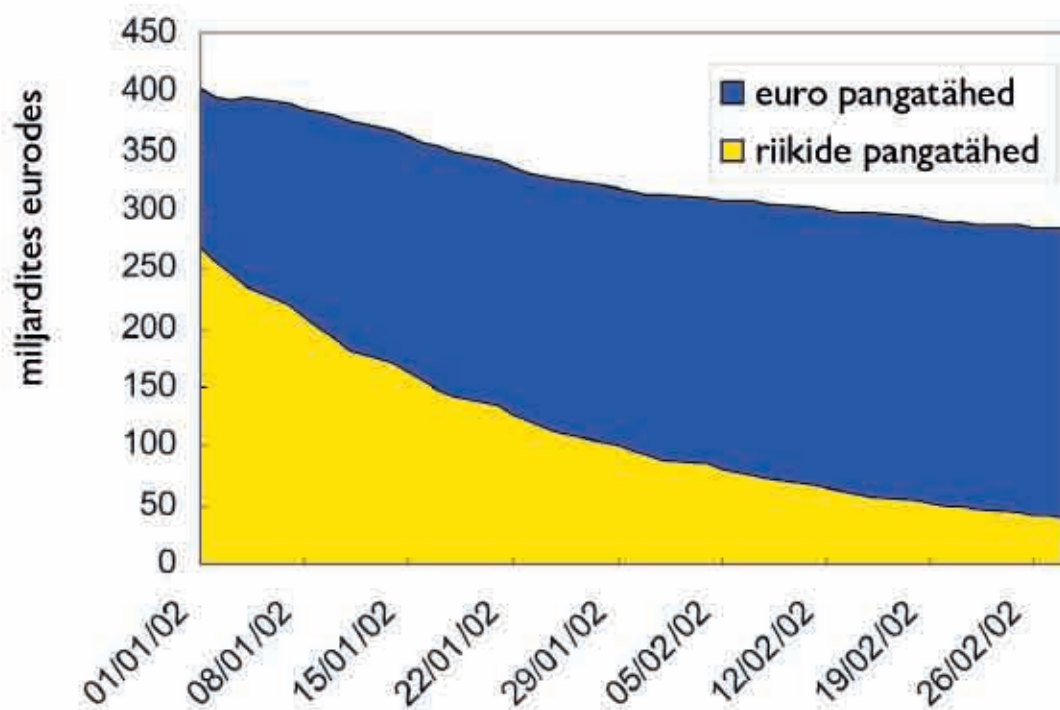
Väärtuse järgi hinnatuna oli 2002. aasta veebruari lõpuks käibelt kõrvaldatud ligikaudu üks kolmandik riikide vääringute münte ning ringluses olevate müntide arv vähenes 16,3 miljardilt 11,3 miljardini.

2001. aastal langes liikmesriikide ringluses olevate pangatähtede väärtus umbes ühe kolmandiku võrra 270 miljardi euroni. See suundumus jätkus jõuliselt pärast 2002. aasta 2. jaanuari. Iga päev tagastati riikide keskpankadele 4–6% veel ringluses olnud vanadest pangatähtedest. 2002. aasta veebruari lõpuks oli nende väärtus kahanenud 53,8 miljardi euroni. Väärtuse järgi hinnatuna olid keskpangad 2002. aasta lõpuks tagasi saanud 95,1% liikmesriikide pangatähtedest.

Kuna riikide keskpangad vahetavad enda välja lastud vanu pangatähti eurodeks veel väga pika aja jooksul või tähtajatult, käsitletakse tagastamata pangatähti jätkuvalt ringluses oleva rahana. Teatavat hulka liikmesriikide pangatähti ja münte säilitatakse tõenäoliselt emotsionaalsetel põhjustel või kollektsioonides.

Belgias, Prantsusmaal, Itaalias, Luksemburgis ja Hispaanias püüti vähendada pangaröövide ohtu, hakates alates 2002. aasta 1. jaanuarist märgistama ringlusest kõrvaldatavaid sedeleid. Selleks, et vanu pangatähti ei saaks enam vahetada ja nendega makseid teha, augustati need või lõigati pangatähtedel üks nurk ära. Tänu sellele alanesid ka sularahavedudega seotud kindlustusmaksed, mis vähendas pankade ja postiasutuste finantskoormat.

I. jaanuarist kuni 28. veebruarini 2008 ringluses olnud pangatähtede väärtus

2002. aasta alguses kasvas euro pangatähtede osatähtsus (sinine) ning vähenes liikmesriikide pangatähtede hulk (kollane) ringluses olevate rahatähtede koguarvust.

Sularahaseadmete ekspert kontrollimas eri rahapajades valmistatud euromünste Frankfurdi lähedal asuvas Saksamaa keskpangas

SULARAHAAUTOMAATIDE JA SULARAHAGA TÖÖTAVATE AUTOMAATIDE KOHANDAMINE

Üldjuhul võetakse ligikaudu 70% pangakontodel olevast rahast välja sularahaautomaatide kaudu. 2002. aasta jaanuaris aga tekkis euro sularaha kasutuselevõtule järgnenud kümne päeva jooksul tavapärasest suurem nõudlus letiteeninduse järele, sest 218 000 pangakontoris ja postiasutuses sooviti vahetada liikmesriikide vääringuid ja võtta välja euro sularaha. Näiteks Saksamaal ja Hispaanias, kus pangad olid 1. jaanuaril avatud, võtsid eraisikud kontoritest välja rohkem sularaha kui automaatidest.

Eurosüsteem kutsus üles sularahaautomaate aegsasti ja kiiresti kohandama, et alates 2002. aasta 1. jaanuarist oleksid enamikus neist kättesaadavad euro pangatähed (mitte liikmesriikide pangatähed).

Ettevõtetele, kes pidid oma sularahaseadmeid (nt sularaha- ja müügiautomaadid) euro kasutamiseks kohandama, oli võimalus uusi pangatähti katsetada juba aegsasti enne ühisrahale üleminekut. Trükkimistöõde edenedes andsid trükkikojad katsetamiseks üha rohkem nimiväärtusi. Tegevus toimus kolmes etapis:

- 2000. aasta mais ja septembris pakuti seadmete valmistajatele võimalust katsetada tsentraalselt kaht pangatähtede seeriat. Kokku osales Frankfurdi lähistel paiknevas Saksamaa keskpangas EKP järelevalve all tehtud katsetes 54 ettevõtet nii ELi liikmesriikidest kui ka väljastpoolt (sealhulgas Jaapanist ja Ameerika Ühendriikidest). Iga ettevõtte käsutusse anti väike katseruum, kus oli võimalik pangatähti oma seadmete abil analüüsida. Euro pangatähtede tunnuste, sh turvaelementide paiknemise ja omaduste kohta koostati terviklik infopakett. Selle abil said ettevõtted välja selgitada, milliseid turvaelemente on võimalik nende seadmete abil kontrollida, et teha kindlaks pangatähtede ehtsus.

Sularahaseadmete eksperdid katsetamas euro pangatähti
Frankfurdi lähedal asuvas Saksamaa keskpangas

- Alates 2001. aasta märtsist korraldati katseid kõigis kaheteistkümnes euroala riigis ning lisaks ka Ühendkuningriigis. Osalejate hulgas oli enam kui 150 asutust ning seekord kaasati ka teenusepakkujad (kaasa arvatud sularahaautomaatide käitamisega tegelevad ettevõtted) ja pangad.
- Alates 2001. aasta 1. septembrist tegid ettevõtted eeljaotuse käigus tarnitud pangatähtedega laborikatseid oma valdustes. Euroalavälistel seadmetootjatel oli võimalus osta euro pangatähti Saksamaa keskpangast. Sel viisil välditi selliste ettevõtete diskrimineerimist, kellele ei olnud lubatud euro pangatähti eeljaotuse käigus tarnida.

Tänu sularahaautomaatide tootjate ja operaatorite ning pankade põhjalikele ettevalmistustele suudeti automaadid kogu euroalal kiiresti ümber seadistada. Kui 2002. aasta 2. jaanuariks oli kohandatud 90% seadmetest, siis kaks päeva hiljem juba peaaegu

100%. 2002. aasta jaanuarikuu esimesel nädalal võeti automaatidest välja erakordselt palju sularaha, sest uus väering tekitas inimestes positiivseid emotsioone ja uudishimu. Näiteks Madalmaades võeti uue aasta kahel esimesel päeval sularahaautomaatidest euro pangatähti välja viiel miljonil korral. Nõudlus püsis suurena kuni teise nädala keskpaigani, mil näitajad hakkasid taas langema tavapärase taseme suunas.

Sularahaga töötavate automaatide kohandamine sujus ülejäänud ettevalmistustest mõnevõrra aeglasemalt. See oli igati ootuspärane, arvestades automaatide rohkust (kümme miljonit mündiautomaati, millest osad võtsid vastu ka pangatähti) ning vähest tehnilist personali, kes pidid vajalikud tööd tegema küllaltki lühikese aja jooksul. Riikides, kus automaadid euro sularaha vastu ei võtnud ning ettevalmistused kestsid kauem, pöördus olukord tarbijate kasuks: kui neil ei olnud võimalik teenuste eest tasuda, siis neilt ka näiteks parkimistrahve jms sisse ei nõutud. Kõik esialgsed raskused suudeti siiski juba paari esimese nädala jooksul ületada.

LIIKMESRIIKIDE PANGATÄHTEDE VAHETAMINE NIMIVÄÄRTUSE JÄRGI

Pärast euroala riikide vääringute vahetuskursside lõplikku fikseerimist 1999. aasta 1. jaanuaril muutusid need vääringud õiguslikult euro allühikuteks. Alates sellest ajast oli võimalik teha näiteks Portugalist euroülekandeid Madalmaades registreeritud pangakontole. Samas ei saanud veel kasutada euro pangatähti ja münte, sest need lasti ringlusse alles 2002. aastal.

Pärast vahetuskursside lõplikku fikseerimist hakkasid keskpangad euroala riikide vääringuid tasuta vahetama. Sellega püüti muu hulgas tagada, et kolmeaastase üleminekuperioodi jooksul oleks võimalik liikmesriikide pangatähti omavahel teataval määral vahetada. Üldjuhul osutasid seda teenust kõik keskpankade filiaalid – kokku ligi 500 kontorit. Ärikliendid – kommertspangad ja valuutavahetusettevõtted – said enamikus riikides

vahetada liikmesriikide rahatähti ainult ühes kohas. Münte ei vahetatud, sest nende transport tagasi päritoluriiki oleks müntide kaalust ja hulgast tingituna tekitanud logistilisi probleeme. Kõige rohkem välismaiseid pangatähti (661 miljonit) saatis päritoluriikidesse tagasi Saksamaa keskpank. Teisele ja kolmandale kohale jäid Prantsusmaa ja Luksemburgi keskpank, kes tagastasid vastavalt 93 miljonit ja 27 miljonit pangatähte.

Algselt pidi liikmesriikide pangatähtede vastastikune, nimiväärtusepõhine vahetus lõppema 31. detsembril 2001 seoses euro pangatähtede ja müntide kasutuselevõtuga. Uuele sularahale ülemineku hõlbustamiseks otsustas EKP nõukogu siiski lubada liikmesriikide pangatähtede vahetust 2002. aasta 31. märtsini. Selleks ajaks olid euro pangatähed peaaegu täielikult vanad vääringud välja vahetanud.

5. PEATÜKK

TEAVITUSTÖÖ

Europäeval Luksemburgi ajakirjanduses avaldatud uudised uue vääringu kohta

ÜLDSUSE ETTEVALMISTAMINE EURO SULARAHHA KASUTUSELEVÖTUKS

Euro pangatähtede ja müntide kasutuselevõtt kujutas endast keerukat väljakutset, mille õnnestumine eeldas korralduslikke, logistilisi, tehnilisi, rahanduslikke ja halduslikke jõupingutusi nii kõigilt asjaosalistelt kui ka avalikkuselt. Väga oluline oli pankade, jaemüüjate, sularahaveoga tegelevate ettevõtete ja müügiautomaaditööstuse osalus. Samuti tuli kõik ettevalmistused hoolikalt kooskõlastada. Paljudes riikides loodi uuele sularahale ülemineku eest vastutavad organid, kuhu koondusid riigi ametiasutuste ja äriühingute esindajaid. Alates 1997. aastast arutati toimuvat ka Euroopa tasandil. Näiteks korraldasid ERI ja selle õigusjärglane EKP korrapäraselt kohtumisi liikmesriikide valitsuste ekspertidega, et käsitleda mitmeid üleminekuga seotud küsimusi, sealhulgas õigusakte, hindade paralleelset märkimist, hindade ümardamist üles- ja allapoole, arvepidamist, käibemaksu ning muid maksustamisega seotud küsimusi. Lisaks organiseerisid ERI ja EKP kolmandatele osapooltele mõeldud kohtumisi Euroopa tasandil, kus arutati ühisrahale üleminekuga seotud teemasid.

Algselt kavatses EKP avalikustada euro pangatähtede kujunduse ja turvaelemendid 2001. aasta 1. septembril, mil algas uue sularaha eeljaotus. Ettevõtlussektor leidis siiski, et neli kuud ei ole sularahakäitlejate (nt müüjad, kassiid jne) koolitamiseks piisav aeg,

sest koolitust vajavaid töötajaid on palju ning esmajärjekorras tuleb välja õpetada koolitajad ise. 2001. aasta jaanuaris alustatigi seetõttu keskpankade filiaalides koolitajate ettevalmistamist, ehkki selleks mõeldud õppematerjale hakati levitama alles pärast pangatähtede turvaelementide avalikustamist 30. augustil 2001.

EKP mõistis ka, et vaegnägijatel ja teistel halvemuses olevatel isikutel on vaja uue vääringuga aegsasti tutvuda. Alates 2001. aasta märtsist jagas EKP Euroopa Komisjoni programmi „Üleminek eurole lihtsaks!” raames vaegnägijate organisatsioonidele koolituse eesmärgil laiali 30 000 eksemplari pangatähtede näidiseid. Näidiseksemplaride pakette valmistati ka teiste puuetega inimeste koolitamiseks.

Näidiseid kompides oli võimalik tuvastada ehtsa pangatähe omadusi, sest need valmistati ehtsast pangatähe paberist, kasutades reljeeftrükki. Näidiste tagaküljed jäeti tühjaks, et neid ei saaks ehtsate pangatähtedega segi ajada. Lisaks trükiti esiküljele sõnad „NO VALUE” („VÄÄRTUS PUUDUB”). Samuti ei kasutatud näidistel ehtsate pangatähtede motiive ning motiivide trükkimisel kasutati ofsettrükki.

30. augustil 2001 võeti kate hiiglaslike mõõtmetega euro pangatähtedelt EKP peahoone Eurotoweri seintel.

EURO 2002 TEABEKAMPAANIA

Uuele sularahale ülemineku tehniliste ja logistiliste ettevalmistuste jätkudes sai selgeks, et üldsus vajab euro pangatähtede ja müntide kohta rohkem teavet. Euroala hüvede ja vahetuskurssidega seotud info oli küll juba kättesaadav, kuid inimesed vajasisid ka praktilist teavet ühisrahale ülemineku kohta.

EKP otsustas käivitada ulatusliku algatuse uute pangatähtede ja müntide tutvustamiseks üldsusele. 1999. aasta novembris valiti avaliku pakumise käigus välja rahvusvaheline reklaamiagentuur, kelle ülesandeks oli aidata EKPd ja riikide keskpanku Euro 2002 teabekampania korraldamisel.

Kampania keskendus järgmistele teemadele:

- euro pangatähtede ja müntide välimus,
- nimiväärtused,
- turvaelemendid,
- uue sularaha kasutuselevõtt.

Eesmärk oli viia ellu integreeritud teabekampania ning levitada sama teavet erinevate kommunikatsioonikanalite kaudu. Kättesaadavaid vahendeid sooviti kasutada võimalikult tõhusalt ning teavet püüti levitada võimalikult ulatuslikult. Iga sihtrühm pidi vahendama teavet järgmistele (nt jaemüüjad jagasid brošüüre klientidele) ning kampania edenedes oli eesmärgiks haarata üha laiemat avalikkust.

Ehkki üldine siht oli teavitada kõiki euroala riikide elanikke, esitati teatavatele sihtrühmadele spetsiaalselt neile mõeldud infot. Nende hulka kuulusid näiteks politseiasutused, sularahakäitlejad (nt müüjad ja pangatöötajad), reisi- ja turismiettevõtted, haridusasutused, ajakirjandus ning ka halvemuses olevad ühiskonnarühmad, teiste hulgas pimedad ja vaegnägijad.

Kampania hõlmas järgmist:

- partnerlusprogramm, milles osalesid avaliku ja erasektori asutused,
- reklaamikampania 2001. aasta sügisel,
- mitmekülgne koduleht, mis sisaldas muu hulgas lastelehekülge,
- aasta väldanud pressisuhted ja avalik teavitustöö, et tõsta üldsuse teadlikkust, jagada infot ning julgustada inimesi uue väeringuga tutvuma.

Erinevate vajaduste täitmiseks koostati mitmesuguseid teabematerjale. Kuna kampania hõlmas kogu euroala, otsustati valmistada kõik materjalid ette tsentraalselt ning kohandada neid siis vastavalt iga riigi vajadustele. Sellega tagati nende sisuline ja stilistiline järjepidevus. Tsentraalne ettevalmistamine tähendas seda, et pärast terviklike kontseptsioonide kooskõlastamist said kõik riigid neid oma vajadustest lähtuvalt korrigeerida. Mõnede materjalide puhul piisas teksti tõlkimisest, kuid teistele tuli lisada konkreetse riigiga seotud andmeid, näiteks üleminekuperioodi pikkuse kohta. Kõik kampaniamaterjalid koostati tollases üheteistkümnnes ELi ametlikus keeles, laiemale üldsusele suunatud brošüür aga 23 keeles. Osa materjale tõlgiti veelgi enamatesse keeltesse: näiteks Hispaanias Baleaari saarte, Baskimaa, Kataloonia, Galicia ja Valencia regionaalsetesse ametlikesse keeltesse ning lirimaal iiri keelde.

Teabekampania alguses kerkisid esile mitmed lahendust nõudvad probleemid. Tõsiseim küsimus oli seotud euro pangatähtede turvaelementidega. Kui ühelt poolt oli oluline, et inimesed need ära tunneksid, siis teiselt poolt ei tahetud neid liialt vara avalikustada, sest see andnuks võltsijatele piisavalt ettevalmistusaega.

Partnerlusprogrammi logo

Nendest kaalutlustest lähtudes valmistati Euro 2002 teabekampaaniaks ette kaks materjalide paketti – ühes kujutati euro pangatähti ilma turvaelementideta ning teises tutvustati ehtsaid euro rahatähti.

Kampaania läbiviimiseks eraldas EKP kokku 80 miljonit eurot. Selle lõpuks jõuti välja anda üle 30 erineva trükise, mille tiraaž varieerus ainsast üldversioonist rohkem kui 17 miljoni eksemplarini (üldsusele mõeldud brošüür), mis avaldati eri keeltes ning mida levitati kõigis euroala riikides ja mujalgi.

PARTNERLUSPROGRAMM

Kampaania nurgakiviks oli partnerlusprogramm, mis lähtus põhimõttest, et kõik partnerid edastavad teavet järgmistele. Ametlikele partneritele jagati infot uute pangatähtede ja müntide kohta, mida neil omakorda oli võimalik levitada oma töötajate,

klientide ja laiema avalikkuse seas. Partnerite käsutusse anti valik materjale, kuhu nad said EKP ja oma riigi keskpanga logo kõrvale lisada partnerlusprogrammi logo alla ka enda logo.

Nii riiklikud partnerlusprogrammid kui ka rahvusvaheline programm õnnestusid suurel määral just tänu sellele, et osalevad partnerid mõistsid, kui oluline on saada korrektset teavet otsestest allikatest. Partneritega hoiti kogu kampaania vältel ühendust infolehtede, kohtumiste ja koolituste kaudu. Rahvusvahelises programmis osalevad partnerid edastasid ainuüksi koolitustel teavet ligikaudu 300 000 sularahakäitlejale. Täpsemad uudised, näited kordaläinud projektidest ning materjalid allalaadimiseks olid kättesaadavad kampaania kodulehel piiratud juurdepääsuga osas. Kampaania lõpuks oli kaasatud üle 2400 partneri liikmesriikidest ning ligikaudu 100 rahvusvahelist partnerit.

TEAVITUSTÖÖ LIIKMESRIIKIDES

Euro 2002 teabekampaania keskendus teemadele, mis puudutasid kõiki kodanikke: käsitleti euro pangatähtede ja müntide nimiväärtusi, välimust ning turvaelemente. Lisaks jagati ka üldisemat infot ühisrahale ülemineku kohta.

Paralleelselt Euro 2002 teabekampaaniaga tegid kõik riigid ka ise täiendavat teavitustööd. Riikide tasandil tuli eelkõige levitada järgmist infot:

- euro pangatähtede ja müntide kasutuselevõtu riiklik kord,
- riigi vääringu fikseeritud vahetuskursid euro suhtes.

Teavitustöö korraldamises osalesid üldjuhul nii riikide keskpangad, rahandusministeeriumid kui ka valitsused. Oma roll oli kaubanduskodadel ning panga- ja jaemüügisektoril. Kuna riikides toimusid väga erinevad sularahatarnete infrastruktuurid ja menetlused, erines ka ühisrahale ülemineku kord riigiti märkimisväärselt. Puudus sularaha eeljaotuse ühtlustatud ajakava ning ka euromüntide stardipakettide sisu said kõik riigid ise kindlaks määrata. Mõnedes riikides oli üleminekuperiood väga lühike või puudus üldse (näiteks Saksamaal) ning teistes ulatus kaheksanädalase maksimumpikkuseni. Riikide vääringuid sai eurodeks vahetada keskk- ja kommertspankades (mõnedes riikides on see jätkuvalt võimalik).

Avalikud ja pressisuhted moodustasid kampaania olulise osa. Nende raames anti välja pressiteateid, korraldati pressikonverentse ning koostati teavet spetsiaalsetele sihtrühmadele – näiteks pankadele

ja jaemüüjatele, kellel oli tähtis roll uue vääringu kasutuselevõtul. Liikmesriikides seati sisse kampaaniat toetavad infokeskused ja kodulehed ning mitmed keskpangad tellisid lisaks ka tele- ja trükireklaame.

Paljudes riikides tunti muret, et pankades tekivad pikad järjekorrad, kui hakatakse tagastama kodusesse kogutud münte. Korraldati mitmeid kampaaniaid, et kutsuda kodumajapidamisi üles oma münte juba varakult tagasi tooma. Näiteks Belgias viidi televisiooni, ajakirjanduse ja koolide vahendusel läbi nn rahakassa projekt, mille eesmärk oli julgustada perekondi vahetama rahakassadesse kogutud Belgia frangid eurode vastu. Samalaadseid müntide tagastamise kampaaniaid korraldati ka Austrias, Soomes, Saksamaal ja Iirimaa.

Euroala II liikmesriigi (12. riigina liitus 2001. aasta 1. jaanuaril Kreeka) vahetuskursid lepiti kokku 31. detsembril 1998 ning need jõustusid 1. jaanuaril 1999. Mõnedes riikides oli ümberarvestus lihtne (nt ühele eurole vastas ligikaudu kaks Saksa marka), kuid näiteks Kreekas oli see palju keerulisem (1 euro = 340,75 drahmi). Seepärast avaldasid kõik euroala riigid teavet oma vääringute ümberarvestamise kohta. Näiteks Prantsusmaal jagati rebenemiskindlast ja puhastatavast materjalist valmistatud taskuformaadis tabeleid, millel näidati erinevate eurosummade väärtust frankides ja vastupidi. Iirimaa said kõik kodumajapidamised spetsiaalselt eurodes arvutamiseks mõeldud taskuarvuti ning teabelehe.

Õpilased tutvustamas uut vääringut Dublini ostukeskuses

TEABEKAMPAANIAT KÄSITLEVAD UURINGUD

Euro 2002 teabekampaania tõhusust hinnati algusest peale nii kvalitatiivselt kui ka kvantitatiivselt. Kvaliteedi puhul vaadeldi kampaania loomingu- ning kvantiteedi puhul püüti tuvastada lünki sisulises teavitustöös ning samuti üldsuse suhtumist ühiskonda üleminekusse ning euro pangatähtedesse ja müntidesse. Uuringute abil oli võimalik kohandada kampaania strateegiat. Arvestades, et tegu oli väga olulise ja esimese omataolise ettevõtmisega, täitsid uuringud edu- strateegia kavandamisel olulist rolli. Tuli silmas pidada, et teabe ebaõnnestunud levitamise korral ei oleks saanud kampaaniat ümber kavandada või uuesti alustada.

Kvaliteediuringut alustati viivitamatult ning selle käigus katsetati ideid, mida kavatseti kasutada kampaaniamaterjalides. Kuna materjalid olid mõeldud levitamiseks kogu euroalal, pidid need kõitma väga erinevate riikide inimesi – alates Soomest ja Iirimast ning lõpetades Portugali ja Kreekaga. Teemade valik pidi olema huvipakkuv võimalikult paljudele ning mitte tekitama vastumeelsust.

Selle eesmärgi täitmiseks korraldati küsitlus, mis hõlmas väikest hulka täiskasvanuid, eakamaid inimesi, lapsi ja väikeettevõtete juhte. Kõigi sihtrühmade vastustest selgus, et kampaania tuleb teha oluliselt atraktiivsemaks. Edastatav teave pidi olema selge ja arusaadav ning segaduse vältimiseks võis üks tele- või trükireklaam sisaldada ainult ühte sõnumit.

Küsitluse tulemusi kasutati loomingu- arendusprotsessis. 2000. aasta novembris käivitati teine uuringute etapp, mille käigus selgus, et kampaaniamaterjale oli suudetud märkimisväärselt parandada. Samas aga ilmnes, et kampaaniat tuleb muuta veelgi personaalsemaks. Materjalides tuli näidata, kuidas inimesed tutvuvad euro pangatähtedega või neid kasutavad, ning

dünaamilisema tulemuse saavutamiseks tuli parandada heli- ja visuaalseid aspekte.

Materjalide lõplikud versioonid sisaldasid nn tekstimulli kampaania juhtlausega „EURO – MEIE raha”. Kvantiteedi hindamisel katsetati muu hulgas ka juhtlause. Üldiselt leiti, et lause lihtsus annab edasi sõnumi, et euro pangatähted ja müntid on mõeldud tavaliste inimeste jaoks.

Ühtlasi hinnati uuringutes euroala kodanike teadlikkust ja suhtumist euro sularaha kasutuselevõtmise, pidades eelkõige silmas uuele sularahale ülemineku praktilisi aspekte. Kvantitatiivseid hinnanguid koostati neljas etapis ajavahemikus 2000. aasta septembrist 2002. aasta veebruarini. Esimene etapp oli kampaania lähtepunkt, vahekokkuvõtte tehti 2001. aasta veebruaris. Uuringu kolmas etapp langes 2001. aasta novembrisse ning kujutas endast eelkõige pistelist kontrolli enne uue sularaha kasutuselevõttu. Ühtlasi anti osaline hinnang kogu kampaaniale. Uuringu viimane etapp toimus 2002. aasta veebruaris ning selle käigus hinnati nii kampaaniat üldiselt kui ka euro pangatähtede ja müntide kasutuselevõtu kulgu.

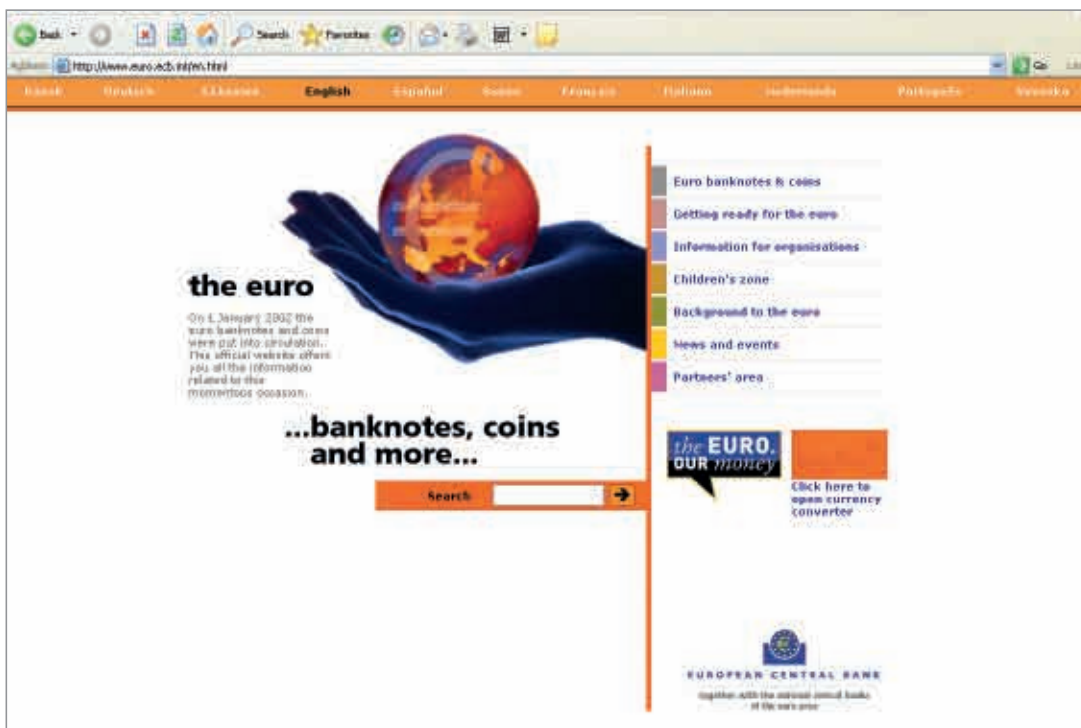
Igas etapis teostati kohapealseid uuringuid kõigis euroala riikides. Igas riigis intervjueriti kokku 500 juhuslikult valitud inimest, kelle hulgas oli nii täiskasvanuid, lapsi kui ka kassiere. Kolmes esimeses uuringuetapis püüti välja selgitada, kui palju inimesed uuest väeringust teavad. Näiteks pangatähtede turvaelementide tundmine oli kolmanda etapi lõpuks paranenud täiskasvanute seas 12% ning väikeettevõtete juhtide hulgas 17%.

the **EURO.** **OUR** *money*

23 keelde tõlgitud kampaania juhtlause

Spetsialistid firmast Publicis, mille EKP
valis Euro 2002 teabekampaania läbiviijaks,
valmistavad ette reklaame

Euro 2002 teabekampania koduleht

TEABEKAMPAANIA KODULEHT

Euro 2002 teabekampania koduleht avati 1. märtsil 2001. Sellel pakuti teavet euro ning eelkõige kampania põhiteemade kohta. Lisaks loodi spetsiaalsed leheküljed tähtsaimatele sihtrühmadele – teiste hulgas meediale, riiklike partnerlusprogrammide ja rahvusvahelise programmi liikmetele ning lastele. Koduleht oli jaotatud seitsmeks eri värvi osaks, mis vastasid seitsme euro pangatähe värvitoonidele. Nagu teisedki kampaniamaterjalid, koostati ka koduleht tollases üheteistkümnnes ELi ametlikus keeles ning see sisaldas linke riikide keskpankade kodulehtedele.

Iga kodulehe osa keskendus konkreetsele valdkonnale. Rubriigis *Euro pangatähed & mündid* käsitleti teabekampania olulisimat teavet ehk uue sularaha välimust, nimiväärtusi ning turvaelemente. Teema *Ettevalmistused euro kasutuselevõtuks* keskendus euro sularahale ülemineku erinevatele korraldustele ning hõlmas alarubriiki *Reisimine euroalal*.

Kolm rubriiki olid mõeldud spetsiaalsetele sihtrühmadele. *Teave organisatsioonidele* aitas ettevõtjatel koolitada oma töötajaid ja korraldada sularaha eeljaotust ning pakkus allalaadimiseks mitmesuguseid infomaterjale. Rubriik *Uudised ja sündmused* pakkus ajakirjanikele pressiteateid ja -materjale, kontaktandmeid ning ülevaadet kampaniast. *Lastelehekülg* sisaldas mängu, mis aitas lastel uusi pangatähti ja münte paremini tundma õppida, ning 8–12aastased lapsed võisid osaleda interaktiivsel konkursil „Ole euro superstaar!”.

Uuele sularahale ülemineku eelsel ajal külastati kodulehte stabiilselt ning enim külastusi – üle miljoni – registreeriti ajavahemikus 2001. aasta detsembrist 2002. aasta jaanuarini. Koduleht täitis kampanias väga olulist rolli. Eriti oli see abiks partnerlusprogrammi elluviimisel, sest aitas väheste kuludega levitada teabematerjale, aga ka suhtlemisel avalikkusega ning pressikampania läbiviimisel.

AVALIKUD JA PRESSISUHTED

Avalikud ja pressisuhted moodustasid Euro 2002 teabekampanias olulise osa. Need hõlmasid kooskõlastatud tegevust pressi ja üldsuse paremaks teavitamiseks uutest pangatähtedest ja müntidest.

Euro sularahale ülemineku tähtaja lähenedes jagati meediale eelnevalt kindlaks määratud kuupäevadel ametlikku teavet. Valmistati ette seitsme eri tähtpäeva teabepaketid. Esimene neist saadeti välja 2001. aasta 1. jaanuaril ehk aasta enne euro kasutuselevõttu ning viimane 31. detsembril 2001 ehk üks päev enne uuele sularahale üleminekut. Iga pakett sisaldas erinevaid kirjalikke ja illustratiivseid materjale (trükised ja CD-ROMid) ning need saadeti ligikaudu kolmesajale valdavalt euroalal tegutsevale riiklikule ja rahvusvahelisele meediaüksusele.

Kampania vältel toimusid ka mitmed konverentsid, mis korraldati üheteistkümnelt euroala riigis (kaheteistkümnelt). Konverentsidel osalesid iga riigi olulised osapooled, et juhtida tähelepanu vastavas riigis kehtivale üleminekkorrale ning ettevalmistustele, mida tehakse olulistes ettevõtlusvaldkondades, sealhulgas finants-, jaemüügi- ja turismisektoris. Tänu mitmetele tuntud osalejatele pälvisid konverentsid meedia suure tähelepanu ning osutusid tõhusaks suhtluskanaliks.

Osa avalikest suhetest oli suunatud 8–12aastastele lastele, sest peale selle, et neil oli vaja omandada vajalikke teadmisi uue vääringu kohta, edastasid nad tõenäoliselt teavet ka oma vanematele ja teistele pereliikmetele. Euro superstaari konkursi 24 võitjat kutsuti EKP korraldatud auhinnatseremooniale, mis peeti 2001. aasta 31. detsembril Frankfurdis. Iga võitja sai mälestuseks euro pangatähtede kujutistega rahakassa ning sülearvuti. Auhinnad andis üle EKP tollane president Willem F. Duisenberg. Programmi kuulus ka muusikaline etteaste, milles osalesid kampania „Ole euro superstaar!“ konkursiplakati tegelaskujud.

Euro superstaari tseremooniaga kaasnes eurole ülemineku päeva eelõhtul ka erakorraline

pressikonverents. Peale selle korraldas EKP veel kaks pressikonverentsi. Neist esimene peeti 2001. aasta 1. märtsil, et esitleda kampania põhiteemasid ja juhtlauset. Teisel, 2001. aasta 30. augustil korraldatud pressikonverentsil tutvustas EKP president esmakordselt ehtsaid euro pangatähti. Sündmus pälvis suurt tähelepanu, sest turvaelemente ei olnud seni avalikustatud. Pressikonverentsil osales üle 500 ajakirjaniku ja 39 teleoperaatorit. Mitmed telekanalid tegid Frankfurdi uuest ooperimajast ka otseülekandeid. Kogu maailma ajalehtedes avaldati sündmusest kaks fotot. Neist ühel hoiab Willem F. Duisenberg tähte euro pangatähtede motiividega ning teisel võib näha EKP peahoonet Eurotowerit ümbritsevat linti, millel on samuti kujutatud euro pangatähti.

Laste mõeldud interaktiivse konkursi „Ole euro superstaar!“ plakati

MASSIMEEDIA KAMPAANIA

Massimeedia kampaania, mis kujunes teabekampaania kõige nähtavamaks osaks, koosnes kolmest elemendist: internetireklaamid ning kampaaniad riiklikes ja rahvusvahelistes meediakanalites. Tegevuse eesmärk oli tagada, et vähemalt 80% euroala riikide elanikest näeksid iga reklaami vähemalt 2,5 korda. Eelkõige püüti jõuda koduperenaiste ja eakate inimesteni.

Inimeste teadlikkust sooviti järk-järgult parandada reklaamiblokkide kaudu, mis koosnesid seitsmest tele- ja kaheksast trükireklaamist. Esimesed blokid jõudsid avalikkuse ette 2001. aasta septembris. Kampaaniat lõpetavad viimased trükireklaamid ilmusid 2002. aasta veebruaris ning need keskendusid taas kord pangatähtede turvaelementidele. Ajavahemikus 2001. aasta septembrist 2002. aasta veebruarini näidati telereklaame kokku enam kui 10 000 korral ning avaldati ligi 800 trükireklaami.

Lisaks tegevusele euroala riikides korraldati ka rahvusvaheline kampaania, mis oli suunatud sihtrühmadele nii teistes Euroopa riikides kui ka Aasias ning Põhja- ja Ladina-Ameerikas. Kõigis piirkondades püüti jõuda 10–20% haritumate ja jõukamate inimesteni ning samuti euroala võimalike külastajateni. Püstitatud sihi saavutamiseks avaldati trükireklaame rahvusvahelistes ajalehtedes ja ajakirjades (nt *Financial Times* ja *Time*). Peale selle paigaldati plakatid euroala riikide lennujaamadesse ja Londoni Heathrow lennujaama ning elektroonilist ja trükivormis lisateavet levitasid ka lennufirmad.

Kampaania materjalid hõlmasid järgmist:

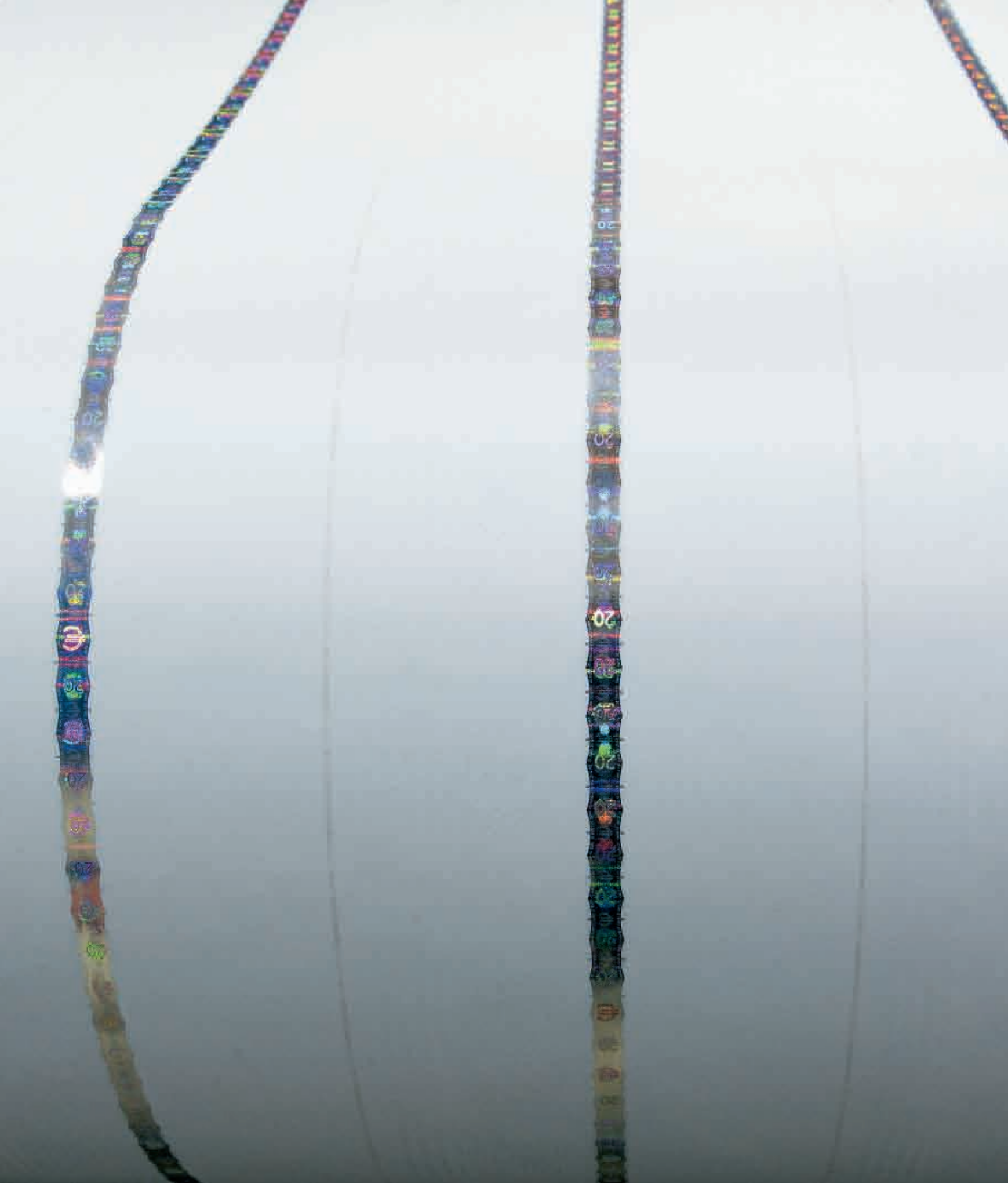
- Euro pangatähti ja münte käsitlev teabepakett üldsusele. See sisaldas infot uue sularaha välimuse ja nimiväärtuste kohta ning üksikasjalikku teavet eurole ülemineku kohta.
- Koolitusmaterjalid kassiiride, müüjate jt väljaõpetamiseks. Komplekti kuulusid interaktiivne CD-ROM ning brošüür ja video, mis sisaldasid juhiseid euro pangatähtede ehtsuse tuvastamiseks.
- Trükireklaamid, mis sisaldasid nõuandeid euro pangatähtedel kasutatavate hologrammide ja vesimärkide tuvastamiseks.
- Üldsusele mõeldud infotrükis, mida jagati valdavale osale euroala kodumajapidamistele. Trükise tiraaž oli 17 miljonit ning sellest valmistati kokku 18 eri versiooni. Euroalaväliste riikide elanikele koostati lisaks veel elektrooniline versioon 12 eri keeles.

Üldsusele mõeldud infotrükis avaldati muu hulgas ka inglise ja hiina keeles.

Valik kampaania plakateid

6. PEATÜKK

EURO PANGATÄHTEDE TURVAELEMENDID

Euro pangatähtede ja müntide välimus oli Euro 2002 teabekampania oluline teema. Nende kujundust reklaamiti aktiivselt ning peagi suutsid inimesed eri nimiväärtusi kiiresti ära tunda. Samavõrra keskenduti kampanias ka pangatähtede turvaelementidele. Nendega pidid olema tuttavad nii tavalised tarbijad kui ka sularahakäitlejad, et suuta tuvastada pangatähtede ehtsust.

Euro pangatähtede valmistamisel kasutatakse keerulist trükitehnoloogiat ja turvaelemente, mis võimaldavad neid võltsingutest hõlpsalt eristada. Pangatähtede ehtsust saab kontrollida mitmel viisil. Mõned kasutajad kontrollivad silmaga nähtavaid turvaelemente, näiteks vesimärki. Teised katsuvad, kas pangatähe paber on krobeline ja tugev ning kas trükivärv on kohati tihedam. Seda tehakse eelkõige ostude eest sularahaga makstes või seda tagasi saades.

Kassiiridel ja müüjatel on võimalik ultravioletvalguses kontrollida ka teisi turvaelemente. Samuti kasutatakse euro pangatähtedel mitmeid peidetud turvaelemente, mida suudavad tuvastada müügiautomaatide ja keskpankade sularaha kiirsortimiseseadmete sensorid. Kõige keerukamaid elemente saab kontrollida üksnes kõrgtehnoloogiliste sensorite abil, mis on kättesaadavad vaid keskpankadele ja millest on teadlikud üksikud sensorite valmistajad. Seepärast on väga ebatõenäoline, et keskpangad võiksid kogemata ringlusse tagasi saata pankadelt või jaemüüjatelt saadud võltsinguid.

Olenevalt nimiväärtusest kasutatakse pangatähtedel erinevaid turvaelemente: väikese nimiväärtusega pangatähtede (5-, 10- ja 20-eurone) esiküljel on hologrammriba ja tagaküljel kuldne riba; suure nimiväärtusega pangatähtede (50-, 100-, 200- ja 500-eurone) esiküljel on hologramm-märk ja tagaküljel muutuva värviga nimiväärtus.

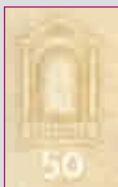
Kuna võltsingute valmistajad keskenduvad tavaliselt ainult üksikutele turvaelementidele ning nende võltsiminegi ei pruugi alati õnnestuda, peaksid kasutajad alati kontrollima mitut erinevat turvaelementi nii katsudes, vaadates kui ka kallutades. KATSUDES saab tuvastada sõrmega kombatavaid turvaelemente. VAADATES pangatähte vastu valgust, võib näha osa visuaalseid turvaelemente. KALLUTADES saab jälgida nn liikuvaid või värvi muutvaid turvaelemente. Kassiiridel on võimalik lihtsate seadmete abil kontrollida veel muidki turvaelemente. Järgnevalt antakse ülevaade kõigist avalikustatud turvaelementidest.

KATSU

- *Pangatähe paber*
Pangatähe paber on katsudes krobeline ja tugev.
- *Reljeeftrükk*
Katsu küünega reljeeftrükki.

Vesimärk

Rahatähte vastu valgust hoides ilmub nähtavale rahatähe motiivi ja nimiväärtusega kujutis.

Turvaniit

Pangatähte vastu valgust hoides ilmub nähtavale pangatähte läbiv tume riba.

Pangatähe paber

Pangatähe paber on katsudes krobeline ja tugev. Sõrmedega pangatähe esikülge katsudes on tunda, et kohati on trükitüvärv tihedam.

Hologramm

50-, 100-, 200- ja 500-eurost pangatähte kallutades ilmuvad hologrammil nähtavale nimiväärtus ning akna või värava kujutis.

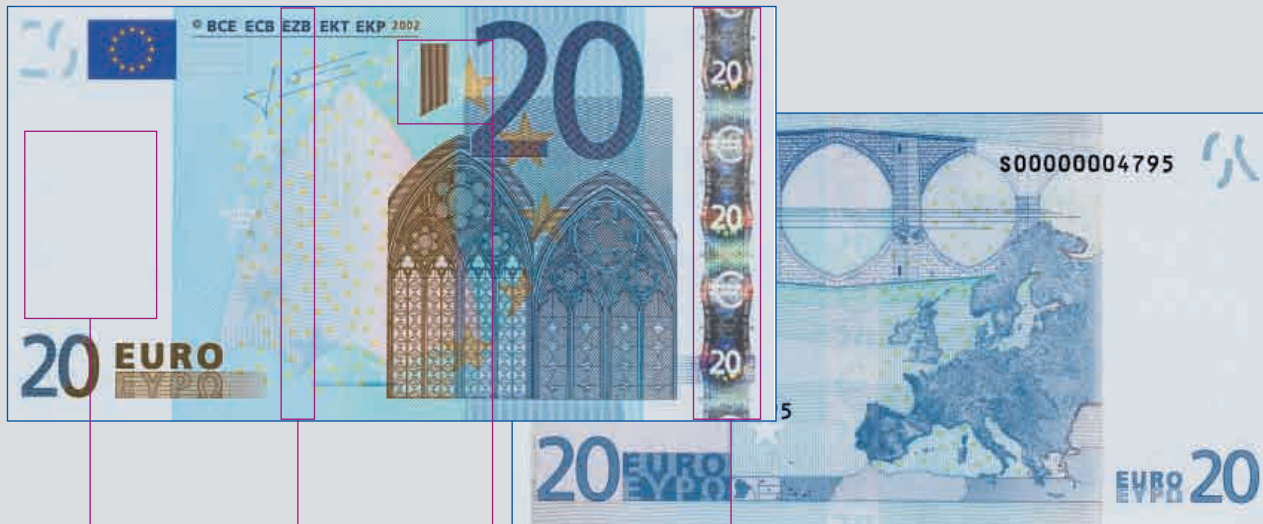
Muutuva värviga nimiväärtus

50-, 100-, 200- ja 500-eurost pangatähte kallutades on näha, kuidas nimiväärtuse trükitüvärv muutub lillast oliivroheliseks või pruuniks.

VAATA

- **Vesimärk**
Pangatähte vastu valgust vaadates ilmub nähtavale vesimärk. Kui asetada pangatäht tumedale pinnale, muutuvad vesimärgi heledamad osad tumedamaks. Seda muutust saab väga hõlpsalt jälgida nimiväärtust kujutaval vesimärgil.
- **Turvaniit**
Pangatähte vastu valgust vaadates on turvaniit nähtav tumeda ribana. Turvaniidile on trükitud sõna EURO ja rahatähe nimiväärtus.
- **Katkendlik number**
Pangatähte vastu valgust hoides moodustavad selle mõlema külje ülemisse nurka trükitud korrapäratud turvamärgid nimiväärtuse tervikliku kujundi.
- **Punktiirkiri**
Pangatähte vastu valgust hoides ilmub hologrammribal või -märgil nähtavale punktiirkirjas euro sümbol (€).

Vesimärk

Rahatähte vastu valgust hoides ilmub nähtavale rahatähe motiivi ja nimiväärtusega kujutis.

Turvaniit

Pangatähte vastu valgust hoides ilmub nähtavale pangatähte läbiv tume riba.

Pangatähe paber

Pangatähe paber on katsudes krobeline ja tugev. Sõrmedega pangatähe esikülge katsudes on tunda, et kohati on trükitükk tihedam.

Hologramm

Rahatähte kallutades ilmuvad 5-, 10- ja 20-eurose rahatähe hologrammil nähtavale nimiväärtus ja euro sümbol (€).

KALLUTA

- **Holoramm-märk (50-, 100-, 200- ja 500-eurone)**
Pangatähte kallutades ilmuvad sõltuvalt kaldenurgast nähtavale rahatähe nimiväärtus ja akna või värava kujutis.
- **Hologrammriba (5-, 10- ja 20-eurone)**
Pangatähte kallutades ilmuvad sõltuvalt kaldenurgast nähtavale rahatähe nimiväärtus ja euro sümbol (€). Hologrammi servadele on väikeses kirjas trükitud rahatähe nimiväärtus.
- **Muutuva värviga nimiväärtus (50-, 100-, 200- ja 500-eurone)**
Pangatähte kallutades on näha, kuidas pangatähe nimiväärtuse trükitükk muutub lillast oliivrohelisteks või pruuniks.
- **Kuldne riba (5-, 10- ja 20-eurone)**
Pangatähte kallutades ilmub nähtavale kuldne riba, millel on kujutatud rahatähe nimiväärtus ja euro sümbol (€).

KONTROLLI ULTRAVIOLETTLAMBIGA

- *Ultravioletvalgus*
Ultravioletvalguses:
 - *rahapaber ise ei helenda,*
 - *ilmuvad nähtavale paberis olevad punased, sinised ja rohelised kiud,*
 - *paistab Euroopa Liidu lipp rohelisena ja selle tähed oranžina,*
 - *muutub EKP presidendi allkiri roheliseks,*
 - *hakkavad helendama suured tähekesed ja väikesed ringid rahatähe esiküljel ning maakaart, silla kujutis ja nimiväärtus tagaküljel.*

KONTROLLI SUURENDUSKLAASI ABIL

- *Mikrokiri*
Mikrokirja kasutatakse pangatähe eri osadel. Selle nägemiseks on vaja suurendusklaasi. Kiri on selgelt nähtav, mitte hägune.

KAS TEADSID, ET...

- *...pangatähti halvasti koheldes võivad mõned nende omadused kahjustuda? Näiteks võib kogemata pesu sattunud pangatähe paber ultraviolettlambi all helendada. Tee katsudes, vaadates ja kallutades kindlaks, kas pangatäht on ehtne.*
- *...euro pangatähtedel on kujutatud Euroopa Keskpanga esimese presidendi Willem F. Duisenbergi allkiri või Jean-Claude Trichet' allkiri, kellest sai EKP president 1. novembril 2003? Mõlema allkirjaga pangatähed kehtivad.*

7. PEATÜKK

PRAEGUNE JA EDASINE ARENG

Alates euro pangatähtede kasutuselevõtust 2002. aastal on ringluses olevate rahatähtede arv ja väärtus olulisel määral kasvanud. Samuti osutavad märgid sellele, et 2006. aasta lõpuks paiknes suur osa euro pangatähtedest väljaspool euroala. Nende väärtus moodustas koguni 15% ringluses olevate pangatähtede väärtusest. Kuna üldsuse usalduse kadumine euro pangatähtede vastu võib ohustada nende funktsiooni maksevahendina, on EKP nende kasutuselevõtust saati jälginud pidevalt sularahatarnete olukorda ning ringluses olevate pangatähtede hulga ja kvaliteedi arengut. EKP kontrollib ka pangatähtede varude suurust riikide keskpankades ning kooskõlastab euro pangatähtede ülemääraste koguste hulgsiirdamist nendesse keskpankadesse, kus valitseb pangatähtede puudus. Selle tegevuse kaudu on EKP suutnud tagada, et nõudlus pangatähtede järele on euroala riikides ja ka väljaspool euroala pidevalt ja tõhusalt täidetud.

Peale selle, et eurosüsteem tagab uute pangatähtede kõrge kvaliteedi, vastutab ta ka nende hea seisukorra säilimise eest pärast ringlusse laskmist. Kui pangatähtede kvaliteet näiteks kulumise või määrdumise tõttu halveneb, ei saa neid enam kasutada müügiautomaatides. Kui neid ringlusest ei kõrvaldataks, oleks ka võltsingute avastamine keerulisem. Euro pangatähti kontrollitakse riikide keskpankade kiirsortimiseseadmete abil, mis suudavad pangatähe ehtsuse ja selle seisukorra tuvastada murdosa sekundi jooksul. Ringlusse tagasi lastakse üksnes sellised rahatähed, mis vastavad ühistele kvaliteedi miinimumnõuetele. Vajadusel on riikide keskpangad võtnud meetmeid tagamaks, et teatavate nimiväärtustega pangatähti tagastatakse neile sagedamini ning kulunud rahatähed saaks ringlusest kõrvaldada.

Eurosüsteem jälgib hoolikalt ka kommertspankade uusi algatusi sularaharingluse korraldamiseks. 2002. aastal kehtestati koostöös ühildatud sisse- ja väljamakseautomaatide tootjatega ning Euroopa krediitiasutuste sektori liikmetega

pangatähtede kvaliteeti ja ehtsuse tuvastamist käsitlevad ühised miinimumjuhised. Ühildatud sisse- ja väljamakseautomaadid on iseteeninduslikud seadmed, mis võtavad pangatähti vastu, käitlevad neid ja annavad pangatähti taas välja. Kõik toimingud on automaatsed. Miinimumjuhised tagavad, et enne automaadist väljalaskmist kontrollitakse iga pangatähe ehtsust ja ringluskõlblikkust usaldusväärselt. 2004. aasta detsembris lisati miinimumjuhistele dokument „Raamistik võltsingute tuvastamiseks ja euro pangatähtede sortimiseks ringluskõlblikkuse alusel krediitiasutuste ja sularahakäitlejate poolt”. Raamistik sisaldab nõudeid, mida pangad ja sularahaveoga tegelevad ettevõtted peavad täitma klientidelt saadud pangatähtede taasringlusse laskmisel ühildatud sisse- ja väljamakseautomaatide kaudu või töötajate käideldavate sularahaseadmete kaudu. Raamistiku abil vähendatakse veelgi riski, et pangad võiksid võltsinguid kogemata uuesti ringlusse lasta. Riske saab muu hulgas vähendada ka selle kaudu, et pankadel ja sularahaveoga tegelevatel ettevõtetel lubatakse kasutada üksnes selliseid ühildatud sisse- ja väljamakseautomaate ning sularahaseadmeid, mida keskpangad on eelnevalt edukalt katsetanud.

Euro on oma positsiooni hästi kindlustanud ning tänu pangatähtede ja müntide ringlusse laskmisele ja selle korraldamisele on eurosüsteem saanud arvukalt kogemusi, mida saab edaspidi rakendada euro kasutuselevõtmisel Euroopa Liidu uutes liikmesriikides. Alates 2007. aastast vahetab euro järk-järgult välja nende 12 riigi vääringud, kes on Euroopa Liiduga ühinenud alates 1. maist 2004. Kõnealused riigid on Bulgaaria, Küpros, Tšehhi, Eesti, Ungari, Läti, Leedu, Malta, Poola, Rumeenia, Slovakkia ja Sloveenia. Euroalaga liitus nendest riikidest esimesena Sloveenia 2007. aasta jaanuaris.

Stabiilse ja laialt kasutatava vääringuna pakub euro huvi ka võltsijatele. Ent ringluses olevast 11 miljardist euro pangatähest moodustavad võltsingud siiski väga väikese osa.

Euroopa Keskpanka president Jean-Claude Trichet Euroopa Liidu kümne uue liikmesriigi sümbolsel tervitusteremoonial Euroopa Keskpangas 2004. aastal

Ennetustööna jälgib eurosüsteem pidevalt võltsimisega seotud tegevust ning trüki- ja reprodutseerimistehnoloogia arengut, töötades samal ajal välja uusi turvaelemente ja pangatähtede tootmismeetodeid.

Turvaelemendid hakkavad aeguma kohe pärast pangatähtede seeria väljaandmist – võltsingute valmistajad õpivad neid aja jooksul üha paremini tundma. Seepärast ajakohastavad käibelelaskvad ametiasutused pangatähtede seeriaid tavaliselt paari aasta möödudes.

Euro pangatähtede uue seeria kavandamine kulgeb edukalt. Sellele lisatakse küll uusi turvaelemente, kuid muidu on tegemist ringluses oleva seeria järjega: nimiväärtused jäävad samaks (5-eurosest kuni 500-euroseni) ning rahatähtede kujundus lähtub jätkuvalt teemast „Euroopa ajastud ja stiilid”. Tänu sellele on euro pangatähed kiiresti äratuntavad.

Uue seeria kavandamise esimeses etapis koostati turvalisuse kriteeriumite loetelu. Samuti on konsulteeritud erinevate kasutajarühmadega, et kavandada pangatähed, mida oleks lihtne kasutada nii kauplustes kui ka mujal ning mille ehtsuse saaks hõlpsalt kindlaks teha nii lihtsal vaatlusel kui ka seadmete abil. Tootmiskontrolli etapis katsetatakse turvaelementide vastupidavust ja teisi kvaliteeditegureid ning samuti nende kasutatavust masstootmises.

Uute euro pangatähtede arendamine ja tootmine on aeganõudev protsess ning need lastakse ringluses järk-järgult mitme aasta jooksul. Emissiooni täpne ajakava sõltub uute turvaelementide kättesaadavusest ning võltsimisega seotud olukorrast. Uue seeria esimene pangatäht emiteeritakse eeldatavasti käesoleva kümnendi lõpus.

© Euroopa Keskpank, 2007

AADDRESS

Kaiserstrasse 29
60311 Frankfurt am Main, Germany

POSTIAADDRESS

Postfach 16 03 19
60066 Frankfurt am Main, Germany

TELEFON

+ 49 69 1344 0

KODULEHT

www.ecb.europa.eu

FAKS

+49 69 1344 6000

TELEKS

411 144 ecb d

FOTOD

Deutsche Bundesbank
Euroopa Ühendus
Euroopa Keskpank

ISBN: 978-92-899-0323-3 (elektroniline versioon)

